

Teppo Eskelinen ja Matti Ylönen

VASEMMISTOLAINEN TALOUSPOLITIIKKA

– Lyhyt oppimäärä

Teppo Eskelinen ja Matti Ylönen

VASEMMISTOLAINEN TALOUSPOLITIikka

- Lyhyt oppimäärä

Ajatuspaja Vasemmistofoorumin ja KSL-opintokeskuksen yhteisjulkaisut ovat selvityksiä ja tutkimuksia yhteiskunnallisista aiheista. Julkaisujen tarkoituksena on tuottaa tietoa päätöksenteon pohjaksi, nostaa tärkeitä ilmiöitä julkiseen keskusteluun sekä esittää toimenpiteitä havaittujen ongelmien ratkaisemiseksi. Yhteisjulkaisut ovat osa Vasemmistofoorumin Raportit-sarjaa sekä KSL-opintokeskuksen yhteiskunnallisia julkaisuja.

Vasemmistolainen talouspolitiikka - Lyhyt oppimäärä on lisensoitu Creative Commons Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0 Kansainvälinen (CC BY-NC-ND 4.0) -lisenssillä. Tekijät: Teppo Eskelinen ja Matti Ylönen

Teos on **Vasemmistofoorumin Raportit**-sarjan numero **1/2020**

3. täydennetty painos 2026

Kannen kuva: Tom Newby / CC BY 2.0 / Flickr

ISBN 978-952-6693-39-2 (nid.)

ISBN 978-952-6693-40-8 (pdf)

Paino: Lähettämö Oy, 2020

Vasemmistofoorumi ry | Helsinki |
vasemmistofoorumi.fi

Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry ja KSL-
opintokeskus | Helsinki | ksl.fi

Sisältö

1. Aluksi.....	5
2. Talouden ohjaamisen keinot	11
3. Kasvusta hyvinvointiin.....	20
4. Teollisuus- ja kauppapolitiikka	28
5. Rahapolitiikka	35
6. Finanssipolitiikka	41
7. Lopuksi	48
Lähteet.....	52

Kestävyysvaje, verokilpailu, vaihtotaseen heikentyminen ja huoltosuhde... Talouspolitiikkaa on Suomessa viime vuosikymmeninä ohjannut konsensus valtion roolin kutistamisesta. Olemme kuulleet, kuinka ”talouden lainalaisuudet” pakottavat moniin epämiellyttäviin toimiin: julkisten palveluiden alasajoon, heikentyviin työehtoihin, hoivatyön henkilöstön alimitoitukseen, kovempaan kansainväliseen kilpailuun ja niin edespäin. Nyt tämä konsensus natisee liitoksistaan. Välttämättömyyksinä esiteltyt kipeät leikkaukset ovat kerta toisensa jälkeen osoittautuneet pelkiksi tulonsiirroiksi niille, joilla jo valmiiksi on paljon. Politiikka on palannut talouspolitiikkaan.

Mielipidetiedusteluissa suuri osa suomalaisista kannattaa varsin tasa-arvoista yhteiskuntamallia. Vuonna 2015 tehdyn gallupin mukaan yli puolet suomalaisista olisi valmis korottamaan pääomatulojen verotusta. Myös yritysten voittojen sekä pankki- ja sijoitustoiminnan voittojen kireämpää verotusta kannatti noin joka toinen. Vuoden 2019 eduskuntavaalien yhteydessä tehdyssä gallupissa vastaajat nimesivät tärkeimmiksi vaaliteemoiksi terveydenhuollon, työn ja ilmaston.¹

Suomalaista hyvinvointivaltiota rakennettiin sotien jälkeen talouspolitiikalla, joka kannusti yrityksiä investointeihin ja työllisyyden ylläpitoon koko maassa. Tämä politiikka hylättiin 1980-luvulla. Tällöin siirryttiin malliin, jossa valtio vetäytyi talouden aktiivisesta ohjaamisesta ja kansainväliset pääomaliikkeet vapautettiin. Taustalla olivat uusklassisen kansantaloustieteen ideat ja uskomus siitä, että sääntelemättömät markkinat johtaisivat resurssien tehokkaaseen käyttöön. Onneksi vielä 1990-luvulla näitä reaganilaisia ideoita pehmennettiin aktiivisella koulutus- ja elinkeinopolitiikalla. Sen avulla saatiin synnytettyä vientisektorin menestystarinaa, mutta samalla eriarvoisuus kasvoi.

Uusklassisen kansantaloustieteen voittokulku vahvisti käsitystä taloudesta mekanistisena ja matemaattisena järjestelmänä. Taloustieteen ajateltiin selvittävän ”talouden lainalaisuuksia” jokseenkin samalla tavalla kuin fysiikka selittää luonnon lainalaisuuksia.² Samaan aikaan muiden yhteiskuntatieteiden kenttä pirstaloitui ja niiden merkitys yhteiskuntien suunnittelussa väheni. ”Talouden lainalaisuudet” nojaavat pääoman omistajia hyödyttävään

1 Demokraatti 2015; Sutinen 2019.

2 Milonakis ja Fine 2008.

jäsenyykseen rahasta ja markkinoista, vaikka tätä harvemmin sanotaan ääneen.

Tämä yksipuolinen talousnäkemys selvisi yllättävän hyvin vuosien 2007–2009 finanssi-kriisistä ja sitä seuranneesta Euroopan talous-kriisistä, vaikka kriisien takana olivat pitkälti uusklassisen taloustieteen opit. Ekonomistit ja talousvirkamiehet pystyivät sanelemaan yhteiskuntapolitiikan suuntaa kriittisellä hetkellä, osin koska keskustelu vaihtoehtoisista talousmalleista oli liian hajanaista ja järjestyntymätöntä.³ Viime vuosina talouskeskustelu on monipuolistunut – mutta nähtäväksi jää, kanavoituuko tämä muutos politiikaksi.

Kaikki tietävät, ettei esimerkiksi valtiovarainministeriön ylintä johtoa ole äänestetty tehtävänsä. Samalla on selvää, että se on ollut Suomessa tärkeämpi vallankäyttäjä kuin monet ministerit, rivikansanedustajista puhumattakaan. Valtiovarainministeriöllä on omat poliittiset tavoitteensa ja strategiset viestintäkärkensä. Suomessa virkamiesvalta kasvoi erityisesti 1990-luvun laman myötä, jolloin sitä perusteltiin talouden kriisimielialalla.⁴

Talous on yhteiskunnallinen ilmiö ja talouden instituutiot aina poliittisten valintojen tulosta. Veroja lasketaan, koska vaikutusvaltaiset ryhmät, jotka eivät halua maksaa veroja, pystyvät määrittelemään talouden agenda. Samoin sukupuolten välinen palkkakuilu pysyy yllä, koska poliittista tahtotilaa sen sulkemiseksi ei ole riittävästi⁵: 2010-luvun budjettikuripolitiikka on monilla alueilla hankaloittanut sukupuolten välisen tasa-arvon edistämistä.⁶

3 Blyth 2013.

4 Kantola 2006.

5 Sukupuolten välisten palkkaerojen katsotaan usein olevan seurausta yksilöllisistä valinnoista, joille politiikan keinoin ei mahda mitään. Kuitenkin tutkimus osoittaa, että kyse on pohjimmiltaan poliittisista päätöksistä ja valinnoista (Koskinen Sandberg 2016).

6 Elomäki 2019.

Työttömyys taas pysyy tarpeettoman korkeana osittain siksi, että valtion kulutusta halutaan rajoittaa.

Edistyksellisten toimien vastustajilla on paljon valtaa ja taloudellisia etuja menetettävänä. Talouden esittäminen luonnonlakien tavoin etenevänä koneistona palvelee tiettyjä poliittisia tavoitteita. Kun valtion roolin vähentämiseen pohjautuvan yhteiskuntamallin ajajat eivät saa ajettua malliaan demokraattisesti läpi, mallin toteutuminen selitetään vaihtoehtotomaksi pakoksi. Jokaisen on hyvä ymmärtää, millä tavalla talousammattilaisten puheiden takana on poliittista, verhottua kannatusta pienempää valtiota ajavalle yhteiskuntamallille. On myös hyvä oppia näkemään ”välttämättömyyksien” taakse ja analysoimaan, mikä on talouspolitiikan todellinen liikkumapa. Nämä yhteiskunnalliset perustaidot eivät edellytä pitkiä kansantaloustieteen opintokokonaisuuksia. Ne edellyttävät mielenkiintoa aiheeseen, halua ymmärtää politiikan koukeroita sekä tiettyjen peruskäsitteiden hallintaa.

Talouspolitiikka on onneksi 2020-luvulle tullessa poliittisempaa kuin aikoihin. Yhä useampi kansalainen on huomannut, että kipeinä ratkaisuinä markkinoidut uudistukset ovat todellisuudessa olleet lähinnä tulojen uudelleenjakoa rikkaille. Rikkain prosentti ja rikkain promille ovat rikastuneet. Oxfam-järjestön mukaan vuonna 2016 maailman kahdeksan varakkaimman henkilön yhteenlaskettu nettovarallisuus oli yhtä suuri kuin maailman köyhimmän puoliskon (eli noin 3,7 miljardin ihmisen) nettovarallisuus. Myös Suomessa tulot loerot lähtivät 1990-luvulla kovaan kasvuun, ja etenkin kaikista rikkaimmat ovat jatkaneet rikastumistaan.⁷

Valtion roolin kasvattaminen talouden suurien linjojen ohjaajana on välttämättömyyksiä ilmastonmuutokseen vastaamiseksi.

7 Kantola ja Kuusela 2019; Tuomala 2019.

si ja Suomen hyvinvoinnin edistämiseksi. 2020-luvulle tultaessa menestyvät ne valtiot, jotka onnistuvat parhaiten ohjaamaan teollisuus- ja elinkeinopolitiikkaa kohti tulevaisuuden aloja, samalla tukien tätä hyvällä sosiaali-, koulutus- ja ympäristöpolitiikalla.

MITÄ TALOUS ON?

Taloudella tarkoitetaan monia asioita. Talous on mahdollista ymmärtää esimerkiksi tuotantona, riistona, vaihtona tai instituutioiden joukkona. Vaihto on ehkä yleisin talouteen yhdistetty asia. Talouden piiriin lasketaan kaikki vaihto, jossa raha vaihtaa omistajaa: esimerkiksi vaihtokauppa, omavaraisviljely tai jokamiehen oikeuksiin kuuluva keräily rajataan talouden ulkopuolelle. Tämä osoittaa samalla, että esimerkiksi ruoan saaminen pöytään ei aina edellytä taloudellista toimintaa. Määritelmä tuntuu luonteelta kun otetaan huomioon rahan keskeisen rooli taloutta koskevissa mielikuvissa. Toisaalta vaihto on laaja käsite, ja kasvava rahatalous saattaa uhata muita vaihdon ja vaurauden muotoja. Rahamäärän kasvu ei aina lisää hyvinvointia.

Suurin osa meistä on sekä tuottajia että kuluttajia. Käytämme noin kahdeksan tuntia päivässä tuottajina saadaksemme palkkaa – monet enemmänkin. Sen jälkeen käymme kaupassa tai maksamme laskuja, ja olemme sen hetken kuluttajia. On näkökulmakysymys, kumpi taloudellinen rooli on merkittävämpi. Merkittäviä taloudellisia ratkaisuja oikeutetaan jatkuvasti ”kuluttajien” edulla. Tällöin vedotaan tavallaan kaikkien etuun, mutta samalla vedetään monta mutkaa suoraksi, ikään kuin ihmisten työolosuhteilla ei olisi merkitystä. Itse asiassa uusklassisen taloustieteen hyvinvointikäsitys perustuu kokonaan siihen, millaisia mahdollisuuksia meillä on kuluttajina.

Uusklassisessa taloustieteessä ihmiset nähdään tyypillisesti omaa etuaan maksimovina rationaalisina toimijoina, joilla usein oletetaan olevan täydellinen tai hyvin katava tieto eri tuotteiden hinnoista ja niiden taustatekijöistä. Suomessakin sotien jälkeen vaikuttanut keynesiläinen taloustiede nojaa toisenlaisiin lähtökohtiin: kuluttajat, yrittäjät ja investoijat toimivat aina enemmän tai vähemmän puutteellisen tiedon pohjalta, ja taloudellisia päätöksiä ohjaavat rationaalisen päättelyn sijaan usein laumakäyttäytyminen ja selkäydinreaktiot. Nykyään keynesiläiseen tutkimukseen viitataan usein osana laajempaa heterodoksista talouden tutkimusta, kun taas uusklassista taloustutkimusta kutsutaan usein ortodoksiseksi taloustieteenksi.⁸

Heterodoksinen taloustiede käsittelee taloutta laaja-alaisemmin. Esimerkiksi riiston käsite korostaa valta- ja omistussuhteiden epäsymmetrisyyttä: yksillä on paljon omaisuutta ja valtaa, toisilla vähän. Tuotanto-olosuhteet ovat tulosta työnantajan ja työntekijän neuvottelusta (joko suoraan tai liittojen välityksellä), ja työnantajalla on roolinsa vuoksi käytännössä aina enemmän valtaa vaikuttaa työn ehtoihin.

Vaikka uusklassinen talousteoria on laaja kenttä, sen taustalla olevien teorioiden olettamukset ovat usein johtaneet eriarvoisuuden sivuuttamiseen muiden päämäärien tieltä. Ihmisten ostovoiman eriarvoisuudet voivat näyttää pelkältä vaihtelevalta halukkuudelta lykätä kulutusta eli säästää. Eriarvoisuutta voidaan selittää myös eroilla työn tuottavuudessa, psykologialla, ja henkilökohtaisilla mieltymyksillä. Todellisuudessa kuluttajat ovat markkinoilla hyvin eriarvoisessa ase-

⁸ Uusklassisen taloustieteen liepeillä on myös hie-
man laaja-alaisempia suuntauksia, kuten psykologiaa
ja taloustiedettä yhdistelevä behavioristinen talous-
tiede. Tämä ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että
suuri osa nykyisestä talouspolitiikasta perustuu var-
sin suoraviivaiseen uusklassiseen analyysiin.

massa talouden rakenteisiin sisältyvien valtasuhteiden vuoksi. Esimerkiksi ihmisten taloudellisen aseman periytymisestä sukupolvelta toiselle on paljon näyttöä. Tällaisten lähtöasetelmien tasoittamiseen tarvitaan laaja-alaista yhteiskuntapolitiikkaa. Se on pidemmällä aikavälillä myös laajemman menestyksen ja yhteiskuntarauhan tae.

Vaihdon ohella taloutta tutkitaan usein yhteiskunnallisten rakenteiden eli instituutioiden kautta. Talouden katsotaan tällöin muodostuvan pitkäkestoisista yhteiskunnallisista järjestelyistä. Esimerkiksi markkinat ovat taloudellinen instituutio: siihen kuuluu tiettyjä virallisia ja epävirallisia sopimuksia. Taloutta voidaan tällöin tutkia esimerkiksi kysymällä, minkälaiset markkinat yhteiskunnassa vallitsevat. Tämä taas vaikuttaa moniin asioihin, esimerkiksi tulonjakoon. Markkinoiden toiminta rakenteena ei liity suoraan yksilöiden ominaisuuksiin tai valintoihin, esimerkiksi työmotivaatioon tai säästämishaluun. Silloin kun uusklassisessa talousajattelussa puhutaan instituutiosta, keskittyy huomio usein vain omistusoikeuksiin. Tämä on liian kapea näkökulma: yhteiskuntaa ja taloutta sääntelevät paljon monimutkaisemmat kulttuuriset ja psykologiset luottamuksen mekanismit.

Taloutta ei siis tulisi määritellä liian kapeasti. Suuri osa taloustieteestä tyytyy tutkimaan markkinoilla tapahtuvaa vaihtoa. Esimerkiksi työolosuhteet saattavat esiintyä ”ulkoisina” tekijöinä, joilla on merkitystä vain mahdollisten epätehokkuuksien lähteinä. Tällöin voidaan esimerkiksi päätyä suosittelemaan työolosuhteiden heikennystä tuotteiden hintojen laskemiseksi. Varjoon jää tällöin se, ettei ihmisten rooleja tuottajina ja kuluttajina voida irrottaa selvästi toisistaan. Samoin taloudellisen vaihdon mahdollistavat tekijät unohtuvat tällaisesta analyysistä. Osa hyvää taloutta on se, että ihmisillä on aikaa muuhunkin kuin työhön.

TALOUSPOLITIikka JA VAIHTO-EHDOTTOMUUDEN ILLUUSIOT

Kylmän sodan jälkeistä kansainvälistä politiikkaa leimasi pitkään vahva usko ja sitoutuminen niin sanottuun talouden globalisaatioon. Agendan keskeisiä sanansaattajia olivat Maailmanpankki ja Kansainvälinen valuutarahasto IMF.⁹ Euroopassa samantyyppiset ideat levisivät ennen kaikkea rikkaiden maiden yhteistyöjärjestön OECD:n välityksellä, sekä Euroopan unionin talouskuripolitiikan kautta.

Finanssimarkkinoiden sääntelyä haluttiin purkaa, työvoiman suojelua heikentää, ja valtion takaamaa perusturvaa pienentää.¹⁰ Joidenkin ammattiryhmien tuloihin tämä vaikutti positiivisesti. Valtiovetoiseen kapitalismiin kääntyneessä Kiinassa ja eräissä muissa entisissä globaalien Etelän maissa kansantulo kasvoi nopeasti. Kuitenkin tuloerot ovat kasvaneet, työelämä yleisesti kiristynyt ja ympäristötuhot ovat hälyttäviä. Taloutta ja politiikkaa vaivaavat yleinen epävakaus ja toistuvat kriisit.

Muutoksen yhtäaikaisuus eri maissa tuotti ”globalisaatiouskoa”, ajatusta siitä, että jonkinlainen globaali voima pakottaa kaikki maat sopeutumaan samoihin ehtoihin.¹¹ Vielä 2000-luvun alkupuolella oli yleistä ajatella, että talous on irtautunut demokraattisesta päätöksenteosta. Epämiellyttäviksi koetut päätökset ovat kuitenkin haastettavissa. 1990-luvulla esimerkiksi finanssimarkkinoiden sääntelemätön vapauttaminen nähtiin laajalti kannatettavana ja jopa välttämättömänä asiana. Finanssikriisin jälkeen tämän

⁹ Ylönen 2012.

¹⁰ Buckman 2004.

¹¹ Kritiikkiä ks Kozul-Wright 2006.

agendan poliittisuus tuli selvästi esiin.

Esimerkiksi 1990-luvun pääomaa hyödyttäneet verouudistukset kopioitiin Suomeen Yhdysvalloista presidentti Reaganin hallinnolta. Ajatuksena oli, että ne leviäisivät joka tapauksessa koko Eurooppaan. Eivät levinneet. Onkin olennaista erottaa, mitkä päätökset ovat kansallisvaltioiden päätösasioita ja mitkä taas ylikansallisten instituutioiden ehdollistamia. Kansallisvaltioiden politiikan rajoitteita liioitellaan, mutta ilman oikeanlaista globaalipolitiikkaa valtioiden liikkumavara voi kyllä kaventua tulevaisuudessa.

Tyypillinen esimerkki näennäisestä pakosta on väite, jonka mukaan kansainvälinen kilpailu vaatii veroasteiden laskemista. Yritysten ajatellaan siirtävän tuotantoaan pois maista, joissa verotus on liian korkea. Globaalin Etelän maihin siirretään teollisuutta jossakin määrin, mutta taustalla on ennen kaikkea matala palkkataso, ei niinkään verotus. Mekaanista kokoonpanoteollisuutta monimutkaisempia toimintoja taas investoidaan mielellään korkean veroasteen maihin, joissa yhteiskuntarauha, yhteiskunnan palvelut ja koulutettu työvoima ovat aitoja vetovoimatekijöitä.¹²

Usein tämän tyyppisten taloudellisten valta-asetelmien haastaminen edellyttää kansainvälistä politiikkaa. Ilmastokriisiin, finanssimarkkinoiden sääntelyyn ja kansainvälisen kaupan sääntöihin ei voidakaan vastata kan-

sallisella politiikalla. Sisäänpäin käpertymällä Suomen kaltainen pieni maa voi vain hävitä, olkoonkin että kansainvälisyys on turhan usein tarkoittanut turhankin kuuliaista politiikan agendan maahantuontia. Globaalipolitiikkaan tarvitaan aktiivista otetta.

Monet Suomen talouspolitiikkaa muovanneista keskeisistä hallinnonuudistuksista käynnistettiin 1980-luvun lopulla. Rahoitusmarkkinoiden säätelyä purettiin, valtionyhtiöitä alettiin muuttaa osakeyhtiöiksi ja osin yksityistää, ja virastoja muutettiin liikelaitoksiksi. Suunnanmuutoksen taustalla olivat Ison-Britannian ja Uuden-Seelannin esimerkit ja OECD:n suositukset. 1990-luvun alun suuri lama loi kriisitietoisuutta, jonka avulla muutoksia saatiin vietyä läpi nopeasti.¹³

Viime vuosikymmeninä myös vasemmistolaista talouspolitiikkaa on osin suunniteltu ensisijaisesti suuryrityksiä ja investoijia tyypillisesti suosineiden kauppa- ja talouskurisopimusten sallimissa raameissa, koska näiden sääntöjen haastamista on pidetty epärealistisena. 2020-luvulle tultaessa säännöt ovat kuitenkin koetuksella. Yhtäältä epävarmuus ja ennustamattomuus lisääntyy, toisaalta tarjoutuu mahdollisuuksia myös uudenlaisiin politiikan tekemisen tapoihin. Populististen ja uusioikeistolaisten voimien noustessa politiikka on arvaamattomampaa, mutta tämä arvaamattomuus lisää myös vasemmistolaisten avausten pelitilaa, jos tuo tila vaan osataan käyttää.

¹² Esim. Anguelov 2015.

¹³ Patomäki 2007.

OPINNOLLISET KYSYMYKSET

Pohdi yksin tai ryhmässä seuraavia kysymyksiä edelliseen lukuun liittyen. Kysymysten avulla voit kerrata lukemaasi ja käydä keskustelua ryhmässä.

Luku 1 Aluksi

1. Miten “talous” näkyy sinun elämässäsi? Mitä ymmärrät taloudella?
2. Millaisista “talouden realiteeteista” sinä olet kuullut puhuttavan? Miten nämä “realiteetit” tukahduttavat poliittisten vaihtoehtojen edistämistä? Mieti omaa arkeasi, kuntaa, valtiota, maailmaa...
3. Mitä muita tuotteiden ja palvelujen tuottamisen ja vaihtamisen tapoja ihmisillä on kuin markkinat?
4. Mitä veroparatiisilla tarkoitetaan ja miksi ne ovat haitallisia? Nimeä muutamia veroparatiiseja.
5. Mitä veroparatiisien kitkemiseksi olisi tehtävissä?

Talouden ohjaamisen keinot

Talouden ohjaamista kutsutaan talouspolitiikaksi. Talouspolitiikka koostuu finanssipolitiikasta, rahapolitiikasta, kauppapolitiikasta ja teollisuuspolitiikasta. Toisinaan talouspolitiikkaan luetaan myös tulopolitiikka ja aluepolitiikka.

Taloutta ohjataan yhteiskuntapoliittisten päämäärien saavuttamiseksi. Nämä päämäärät voivat olla huomattavasti taloudeksi määriteltä toimintaa laaja-alaisempia. Niinpä talouspolitiikalla voidaan pyrkiä esimerkiksi ohjaamaan yhteiskuntaa ekologisesti kestäväksi, sen sijaan että sillä vaikutetaan tulonjakoon, työllisyyteen, ja niin edelleen.

Finanssipolitiikalla tarkoitetaan valtion budjettiin liittyviä kysymyksiä, eli valtion kulutusta ja veroja. Rahapolitiikalla tarkoitetaan keskuspankin talouspolitiikkaa, jolla vaikutetaan muun muassa rahan arvoon, liikkeellä olevan rahan määrään ja korkoihin. Kauppapolitiikkaan kuuluvat kansainvälistä kauppaa ohjaavat säännöt ja sopimukset.

Teollisuus- ja innovaatiopolitiikalla tarkoitetaan toimia, joilla pyritään parantamaan tai

muovaamaan yksityisen sektorin toimintaedellytyksiä tai rakennetta. Parhaimmillaan teollisuuspolitiikka on laaja-alaista yhteiskuntapolitiikkaa, jolla vaikutetaan elinkeinorakenteeseen, työpaikkojen maantieteelliseen sijaintiin – ja tulevaisuudessa toivottavasti myös yhä enemmän tuotannon ympäristö- ja sukupuolivaikutuksiin. Teollisuuspolitiikka laajassa mielessä voidaan ulottaa monenlaisiin tuotantoon vaikuttaviin toimiin: esimerkiksi innovaatiotoiminnan julkinen tuki on tässä mielessä teollisuuspolitiikkaa.

Tulopolitiikalla tarkoitetaan palkoista sopimisen tapaa ja periaatteita. Sopiminen voi olla paikallista tai keskitetympää, mutta yhtä kaikki palkoista sopimisen käytännöt ovat poliittisia valintoja. “Talouden lainalaisuudet” eivät esimerkiksi sanele sukupuolten välistä palkkaepätasa-arvoa tai johtajien erittäin korkeita palkkoja. Aluepolitiikka taas viittaa tulojen ja työn tasaisempaan jakamiseen eri maantieteellisten alueiden välillä, konkreettisemmin alueiden yhtäläistä kehittämistä.

Jaottelut auttavat ymmärtämään, millä taholla on poliittista valtaa puuttua tiettyyn talous-

politiikan alueeseen. Samalla on muistettava, että talouden alan määrittely ei ole yksiselitteistä. Osa talouspolitiikasta vaikuttaa muihin politiikan osa-alueisiin, esimerkiksi sosiaali- ja ympäristöpolitiikkaan. Niinpä joistakin yhteiskuntapolitiittisista kysymyksistä puhuttaessa on päätettävä, käsitelläänkö niitä taloudellisina kysymyksinä tai joillakin muilla käsitteillä: valinta ajatella asiaa taloutena voi jo itsessään ohjata johtopäätöksiä.

VALTIO LUO SÄÄNNÖT JA SUUNTAVIIVAT

Valtio on monessa mielessä keskeisin talouspolitiikan toimija. Monet suurimmista poliittisista kiistoista liittyvät tavalla tai toisella valtion kulutukseen ja veroihin, eli finanssipolitiikkaan. Finanssipolitiikkaan kuuluva veropolitiikka on ensiarvoisen tärkeää yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kannalta, koska veropolitiikalla on suuri vaikutus tulonjakoon. Sillä voidaan myös ohjata markkinoiden toimintaa.

Suomessa kunnat vastaavat suuresta osasta hyvinvointipalveluista. Kuitenkin myös valtion toimilla on näihin toimintoihin tärkeä vaikutus. Valtio rahoittaa välillisesti merkittävän osan kuntien menoista. Valtionosuuksien suuruus ja kunnille annettujen lakisääteisten tehtävien määrä vaikuttavat tasaverona kerättävän kunnallisveron suuruuteen.

Teollisuuspolitiikka ja siihen liittyvä elinkeino- ja tuotantorakenteen ohjaus kuuluvat valtion keskeisiin tehtäviin. Valtiolla voi olla pitkän tähtäimen intressejä keskittyä tietynlaiseen tuotantoon, esimerkiksi korkeamman jalostusasteen tuotantoon, tai keskittää tuotantoa enemmän tietylle maantieteelliselle alueelle.

Omistajapolitiikan rooli on Suomessa ollut viime vuosina vähäinen: valtionyhtiöitä on

pääosin hoidettu minkä tahansa pörssiyritysten tapaan. Markkinoihin luottamalla monet tulevaisuuden kannalta tärkeät investoinnit jäävät kuitenkin helposti tekemättä. Samaan aikaan kun Suomessa uskotaan yritysten sääntelyn purkamiseen, toteutetaan Itä-Aasiassa menestyksekkäästi valtiovetoista kapitalismia. Ehkä Suomessakin tulevaisuudessa huomataan, että valtionyhtiöitä voi käyttää pitkän aikavälin yhteiskuntapolitiittisten tavoitteiden palvelemiseen.

Valtio on osapuolena kansainvälisissä sopimuksissa, joita löytyy käytännössä kaikilta talouspolitiikan aloilta. Kansainväliset sopimukset rajoittavat kansallisvaltioiden valtaa, ja niiden poliittisen arvioinnin onkin tapahduttava ennen solmimista. Valtiot ovat myös edustettuna useissa kansainvälisissä elimissä, jotka tekevät politiikkaa globaalimmalla tasolla. Niinpä myös kansainväliseen politiikkaan vaikuttaminen tapahtuu useimmiten valtiovallan kautta.

KUNNAT VASTAAVAT PALVELUISTA

Suomalainen palveluiden tuotannosta vastaava kuntamalli on kansainvälisesti harvinainen. Muun muassa terveydenhuollon ja koulutuksen järjestäminen on kuntien vastuulla, mikä luo paineita tarvittavien tulojen keräämiseen. Kunnilla on tätä varten verotusoikeus ja periaatteessa laaja talouspoliittinen autonomia. Autonomiata rajoittavat yhtäältä lakisääteiset velvollisuudet, toisaalta kyky kerätä tuloja.

Kunnat voivat järjestää palvelut eri tavoin. Viime aikoina tapetilla on ollut erityisesti suurten terveysten ja hoivayritysten aseman vahvistuminen. Monet yritykset saavat hoitaakseen kuntien ulkoistamia palveluja, ja monet myös investoivat omiin hoitolaitok-

siin.¹⁴ Julkiset palvelut muuttuvat yksityiseksi, vaikka kunta maksaa laskut edelleen. Kunnallisverojen valuminen aktiivisesti veroja vältteleville suuryrityksille on herättänyt perusteltua kritiikkiä, jota esimerkiksi hoivapalveluyritysten suuret tuottotavoitteet ovat aiheellisesti vahvistaneet.¹⁵

Yksityistämisiä perustellaan usein säästö- ja tuovilla toimintatavoilla, joita yksityisen sektorin yritykset väitetyesti tuovat. Kuitenkin suuri osa julkisen sektorin toimintaa on työvoimavaltaista, ja mahdolliset rajalliset ”tehokkuushyödyt” revitään usein työntekijöiden toimeentulosta tai palvelun laadusta. Lisäksi viedessään kunnalta valtaa ulkoistaminen vaikeuttaa palveluiden välttämätöntä kehittämistä. Suomessa kunnat ovat aktiivisesti ulkoistaneet paitsi hoivapalveluja, myös siivouksen kaltaisia ”tukitoimia” yrityksille, jotka hakevat säästöjä muun muassa heikentämällä työehtoja.¹⁶ Ulkoistamisen kustannuksia lisää yrityksen tarve kerätä voittoa, mitä julkisen sektorin omassa toiminnassa ei tarvitse huomioida. Terveyspalveluiden ulkoistaminen olisi suorastaan lakisääteinen velvollisuus, jos Juha Sipilän hallituksen sote-mallin alkuperäinen versio olisi hyväksytty.

Valtiontalouden päätökset vaikuttavat vahvasti kuntien toimintaan. Kuntatalouden heikentyminen johtaa tasaverona kerättävän kunnallisveron nousuun, ellei kunta tahdo velkaantua. Kunnallisverojen nosto vähentää näin verotuksen progressiota – periaatetta, jonka mukaan kunkin tulisi maksaa veroja kykyjensä mukaan. Tämä voi johtaa välillisesti tuloerojen kasvuun. Sen haitalliset vaikutukset näkyvät sekä sosiaalisessa että taloudellisessa kehityksessä.

14 Hoppania, Karsio, Näre, Olakivi, Sointu, Vaittinen ja Zechner 2016.

15 Ylönen ja Purje 2013.

16 JHL 2010.

Talouden ohjaamisen ja demokratian kannalta ongelma on, että valtiontalouden päätösten ja kuntatalouden palveluiden yhteyttä on vaikea hahmottaa. Valtiotason päätökset näkyvät kuntataloudessa viiveellä. Onkin järkevää katsoa julkista sektoria ja verotuksen progressiota kokonaisuutena. Millainen osuus koko taloudesta julkisella sektorilla on, kun katsotaan sekä valtion- että kunnallistaloutta? Miten progressiivinen verojärjestelmä on, kun katsotaan erilaisia valtion veroja ja kunnallisveroa kokonaisuutena?

EUROOPAN UNIONIN TALOUSVALTA

Euroopan unionilla on huomattava vaikutus jäsenmaiden talouspolitiikkaan. Yleensä EU:sta puhuttaessa keskitytään EU:n lainsäädäntövaltaan. Olisi kuitenkin syytä keskustella myös unionin suurista linjoista. Unionin perustavat säädökset ja periaatteet mahdollistavat sekä talouskuria korostavan EU:n että sosiaalisemman EU:n – valinta riippuu harjoitetusta politiikasta. Suhtautumisessa EU:iin onkin ennen kaikkea kyse politiikan linjasta, ei siitä, halutaanko ”enemmän” vai ”vähemmän” Eurooppaa.

Talouspolitiikassa keskeisiä EU:iin liittyviä kysymyksiä ovat EU:n perussopimukset ja Euroopan rahaliiton perusrakenne. Kasvu- ja vakaussopimukset määrittelevät Euroopan rahaliiton EMU:n jäsenmaille kaksi julkista taloutta koskevaa eli finanssipolitiikkaan liittyvää tavoitetta. Ensinnäkin julkinen velka kokonaisuudessaan ei saa ylittää 60 prosenttia bruttokansantuotteesta, ja toiseksi valtion (vuosi)budjetin alijäämä ei saa ylittää kolmea prosenttia bruttokansantuotteesta. EU:n talouskuria on toteutettu muillakin sopimuksilla, esimerkiksi niin sanotulla six-pack-sopimuksella, joka antaa komissiolle vahvemman mandaatin valvoa jäsenmaiden

budjettialijäämiä.¹⁷

Käytännössä sopimusten sitovuus vaihtelee. Niiden noudattamisessa näkyvät maan suuruus ja valta, kansallinen röyhkeys suhteessa unioniin, sekä sopimuksista riippumaton päivänpolitiikka. Suurten maiden on helpompi poiketa säännöistä, ja myös jotkut Itä-Euroopan maat pyrkivät kulkemaan omaa tietään. Kreikan velkaneuvotteluissa ja esimerkiksi Brexit-prosessissa on nähty, että tarvittaessa sopimuksia tulkitaan rajoja venyttäen. Vasemmistolaisen politiikan kannalta hankalaa on, että unionin laajuinen politiikka voisi olla paljon kansallista itsekkyyttä parempi vaihtoehto, mutta se edellyttäisi EU:n talouskurin korvaamista sosiaalista kehitystä ja vihreitä investointeja tukevalla politiikalla.

Yksi esimerkki tällaisesta luovasta ajattelusta on esitys, jonka taloustieteilijä ja Kreikan entinen valtiovarainministeri Yanis Varoufakis kirjoitti yhdessä taloustieteilijöiden James K. Galbraithin ja Stuart Hollandin kanssa. Kirjoittajat esittivät muun muassa luovaa ratkaisua EU:n tiukkojen budjettialijäämäsääntöjen kiertämiseen.¹⁸ Tässä ratkaisussa tarjottaisiin mahdollisuus siirtää valtionvelat nimellisesti EKP:n vastuulle siten, että valtiot käytännössä vastaisivat niiden lyhentämisestä. Tällöin 60 prosentin velkasääntö menettäisi merkityksensä ilman, että EU:n perussopimuksia tarvitsisi uudistaa. Näin luodulla taloudellisella liikkumavaralla voitaisiin rahoittaa kunnianhimoinen investointiohjelma ilmastokriisiin, investointivajeeseen ja sosiaaliseen kriisiin vastaamiseksi.

Rahapolitiikan rooli EU:ssa on myös merkittävä. Euroopan keskuspankki (EKP) toimii itsenäisesti, jolloin sen linjauksiin ei voi puuttua normaalin demokraattisen politiikan

keinoin.¹⁹ EKP:n mandaattiin ei kuulu työllisyyden ylläpitäminen, toisin kuin Yhdysvalloissa.²⁰ Käytännössä Euroopan talouskriisin hulluina vuosina 2010-luvulla keskuspankki on ollut paljon muodollista mandaattiaan vaikutusvaltaisempi poliittinen toimija. Tämä ei kuitenkaan ole tehnyt siitä yhtään poliittisesti tulosvastuullisempaa.

Poliittisesti tilanne on kummallinen, koska rahapolitiikan linjaa koskeva poliittinen valinta on ikään kuin valmiiksi tehty ja määritelty demokraattisen politiikan ulottumattomiin. Vaikka rahapolitiikkaan ei tällä hetkellä voikaan vaikuttaa, on tästä poliittisesta valinnasta syytä olla tietoinen. Lisäksi käytäntö on osoittanut, että EU:n budjettisääntöjen rikkomisia voidaan katsoa tarpeen tullen läpi sormien – ainakin silloin, kun niitä rikkovat Saksan ja Ranskan kaltaiset suuret jäsenmaat.²¹

Euroopan unionin perussopimusten tulkinnan poliittisuutta korostaa myös se, minkä linjausten noudattamista ei juuri valvota. Perussopimuksen mukaan ”unioni torjuu sosiaalista syrjäytymistä ja syrjintää sekä edistää yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja sosiaalista suojelua, naisten ja miesten tasa-arvoa, sukupolvien välistä yhteisvastuuta ja lapsen oikeuksien suojelua”. Puutteet näiden tavoitteiden saavuttamisessa eivät ole herättäneet pahemmin keskustelua.

Euroopan unioni on myös sosiaalinen liitto, mutta vain harva tuntee Euroopan sosiaalisten oikeuksien peruskirjaa, joka säädettiin alun perin sosiaalisen peruskirjan nimellä jo vuonna 1961. Allekirjoittajina ovat kaikki EU-maat ja joukko muita valtioita. Ne sitoutuvat muun muassa takaamaan kaikille oikeuden riittävään toimeentuloon. Lisäksi lapsia, nuo-

¹⁷ Chaffin 2011; Patomäki 2012.

¹⁸ Varoufakis, Holland ja Galbraith 2013.

¹⁹ Euroopan keskuspankki 2012.

²⁰ Fontana 2006.

²¹ Mortensen 2013.

ria ja muita haavoittuvia ryhmiä luvataan suojella erityisen hyvin. Työehdoista tulisi allekirjoittajien mukaan voida sopia kollektiivisesti ammattiliittojen kautta, ja kaikilla pitäisi olla oikeus riittävään sosiaaliturvaan.²²

Näitä periaatteita poljetaan EU-maissa jatkuvasti ja erityisen pahasti niitä rikottiin Kreikan velkaohjelmissa. Suomi on saanut sopimusta valvovalta Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitealta moitteita muun muassa riittämättömästä työttömyysturvan ja vanhuuseläkkeiden tasosta.²³ Näistä ei kuitenkaan juuri keskustella, toisin kuin keinotekoisien budjettisääntöjen rikkomisesta.

GLOBAALIEN TALOUS-INSTITUUTTIEN VALTA

Vaikka monenkeskinen järjestelmä on on vaikeuksissa, kansainväliset järjestöt muovavat edelleen talouden ja talouspolitiikan reunaehtoja. Maailmankaupan sääntöjä tehtiin kylmän sodan jälkeen erityisesti vuonna 1995 perustetun Maailman kauppajärjestön WTO:n puitteissa. Sen mandaattiin kuuluu kaupan vapauttaminen, ja järjestön sopimuksilla on sovittu myös muun muassa patenttijärjestelmän laajentamisesta ja investoijien oikeuksien laajentamisesta. WTO-sopimusten myötä puretut kaupan esteet halpuuttivat monien kuluttajatuotteiden hintoja, kun tuonti matalapalkkamaista kiihtyi. Lisäksi ne heikensivät valtion kykyä toteuttaa aktiivista teollisuuspolitiikkaa ja kriisiyttivät monia perinteisiä teollisuudenaloja.²⁴

Käytännössä WTO:ssa käytävät neuvottelut uusista globaaleista kauppasopimuksista ajautuivat umpikujaan jo 2000-luvun alkuvuosi-

na.²⁵ Kauppapolitiikkaa tehdään yhä enemmän valtioiden välisillä pienemmillä sopimuksilla, joita EU on solminut aktiivisesti kehitysmaiden kanssa. Vapaakauppa herättää myös entistä enemmän vastareaktioita: erityisesti perinteisen teollisuustyövoiman köyhdyttäminen on nousemassa sivuuttamattomaksi kysymykseksi.

Maailmanpankki ja erityisesti IMF käyttävät merkittävää valtaa velkakriisiin ajautuneissa maissa, jotka ovat joutuneet ottamaan kriisilainoja selvittääkseen talousongelmista. IMF tarjoaa lainaa maksukyvyttömyyteen ajautuneille maille. Sen lainaohjelmissa on kuitenkin kyse paljon enemmänstä kuin lainan tarjoamisesta: ohjelmiin kuuluu raskaita talouspoliittisia ehtoja. Maailmanpankin kansainvälinen kehitysjärjestö myöntää lainoja valtioiden hankkeisiin, mutta myös sen lainat edellyttävät IMF:n positiivista arviota.²⁶

IMF:n velallisten on rutiininomaisesti edellytetty vapauttavan kauppaa, purkavan pääomien liikkumisen esteitä, yksityistävän valtionyhtiöitä ja leikkaavan julkisia palveluja. Samalla sijoittajien saatavien maksaminen täysimääräisenä on pyritty varmistamaan. IMF:n ohjelmiin joutuminen on mille tahansa maalle erittäin huono uutinen.²⁷ Suomi oli lähellä joutua IMF-ohjelmaan vuonna 1992. Laman hoito olisi ollut varmasti sosiaalisesti raskaampaa, jos näin olisi käynyt.

Kansainväliset talousjärjestöt käyttävät usein valtaa myös epäsuorasti. IMF:llä, Maailmanpankilla ja rikkaiden maiden yhteistyöjärjestö OECD:llä on kaikilla hyvin resursoitua tutkimusosastot, joiden tekemään tutkimukseen ja maa-arvioihin vedotaan usein myös Suomen julkisessa keskustelussa. OECD:n valtaa lisää-

22 Ylönen ja Remes 2015.

23 Ihmisoikeuskeskus 2018.

24 Wilkinson 2014.

25 emt.

26 Ylönen 2012.

27 Ylönen 2012.

vät sen ylläpitämät, eri maiden virkamiehiä kokoavat työryhmät. Monet yksityisen sektorin johtamismalleista innostusta hakeneista uusista julkishallinnon opeista ovat tulleet Suomeen OECD:n julkishallinnon komitean kautta. Perinteisesti näiden talousjärjestöjen suosituksilla on ajettu hyvinvointivaltion pienentämistä eikä esimerkiksi eriarvoisuuden lisääntymisestä ole juuri kannettu huolta.

Monen erityisalan sääntöjä suunnittelevat markkinoiden itsesääntelyyn perustuvat kansainväliset järjestöt. Tällaisia aloja ovat perinteisesti olleet pankkitoiminta, vakuutustoiminta, sijoitustoiminta ja tilintarkastusala. Kaikilla aloilla sovelletaan toki myös kansallisia ja EU-lakeja.

IMF, Maailmanpankki, OECD ja WTO ovat perinteisesti ajaneet valtion roolin ja talouden sääntelyn vähentämiseen perustuvia malleja. Viime vuosina sääntelemättömiin markkinoihin perustuva kansainvälisen talouden hallinnan malli on kuitenkin ollut vastatulessa. Yksi virstanpylväs tapahtui Kreikan velkakriisissä, jossa IMF päätyi kritisoimaan monia aiemmin ajamiaan talousuudistuksia laajamittaisista yksityistämistä nopeaan sääntelyn purkuun.²⁸ Samaan aikaan uusien teollistuvien maiden esiinmarssi on murtautunut angloamerikkalaisten maiden aiemmin hallitsemaa järjestelmää.²⁹

Monenkeskistä järjestelmää on kritisoitu erittäin hyvin perustein, mutta on kuitenkin syytä muistaa, että näiden instituutioiden kriisi ei merkitse automaattisesti sosiaalisemman mallin voittoa. Niskan päälle voi yhtä hyvin päästä kansainvälisen sääntelyn laajasti kyseenalaistava nationalismi. Lyhytkatseinen nationalismi käytännössä siirtää valtaa jo valmiiksi vaikutusvaltaisimmille maille ja ylikansallisille yksityisille valtakeskittymil-

le. Kansainvälisen järjestelmän kriisi voi siis merkitä vallan valumista röyhkeimmille toimijoille. Onneksi poliittista valintaa ei tarvitse tehdä Donald Trumpin kaltaisten presidenttien ja uusliberaalin hallinnon välillä. Sosiaalisesti ja ekologisesti parempi yhteiskunta on hyvinkin mahdollinen, mutta se vaatii työtä näistä lähtökohdista ponnistavan kansainvälisen sääntelyn puolesta.

YRITYKSET VALLANKÄYTTÄJINÄ

Talouden globalisaatio on johtanut monissa tapauksissa taloudellisen vallan keskittymiseen yhä suurempiin yrityksiin. Suuri koko on jo teollisuuskapitalismin alkuajoista lähtien luonut mahdollisuuksia markkinoiden hallintaan ja sen kautta kasvaviin voittoihin. 2000-luvun globaaleilla markkinoilla ja alustataloudessa suuren koon merkitys kasvaa monella liiketoiminta-alueella entisestään. Vaikka viime vuosina on puhuttu paljon startup-yrityksistä, on globalisaation suuri kertomus käytännössä ollut monella alalla yritysostojen ja -fuusioiden tahdittamaa kehitystä.³⁰

Isommilla toimijoilla on resursseja tehdä tappiota yksittäisillä markkinoilla, jos näin saadaan raivattua kilpailijoita tieltä. Amazon ja monet muut suuret teknologia-alan yritykset ovat oppikirjaesimerkkejä tästä kehityskulusta. Ne voivat lisäksi hyödyntää veroparatiisien tarjoamia porsaanreikiä, toisin kuin pienet yritykset. Amazon teki vuonna 2018 voittoa 11,2 miljardia Yhdysvaltain dollaria, mutta ei maksanut näistä voitoista lainkaan liittovaltion tuloveroa.³¹ Yhtiö on jo pitkään tunnettu aggressiivisesta verosuunnittelustaan.

Etenkin suuremmilla yrityksillä on usein vahva intressi lobata poliitikkoja, koska nii-

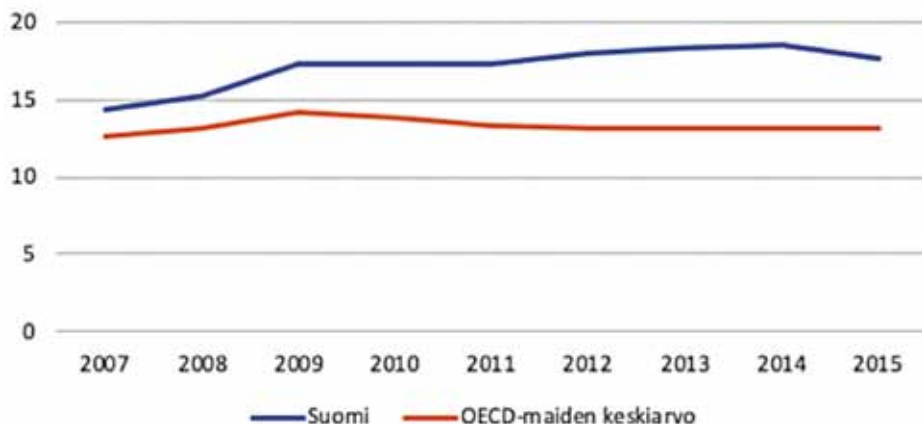
28 Ylönen ja Remes 2015.

29 Chang ja Zach 2018.

30 IMF 2019.

31 Rushe 2019.

**KUVIO 1. JULKISTEN HANKINTOJEN OSUUS
BRUTTOKANSANTUOTTEESTA**

Valtion ja kuntien hankintojen kautta ohjattiin Suomessa vuonna 2015 lähes 18 prosenttia eli miltei viidesosa bruttokansantuotteesta. Bruttokansantuote mittaa koko maan taloudellista tuotantoa. Tulos kertoo 1980-luvun lopulla aloitettujen hallinnon ja palveluiden tuottamismallien muutoksista, kun julkisen sektorin tehtäviä on siirretty yksityiselle sektorille. Merkillepantavaa on, että osuus on selvästi suurempi kuin OECD-maissa keskimäärin. Tämä murtaa osaltaan myyttiä suomalaisesta suuresta valtiosta.

Hankintojen kriteereillä voidaan niiden volyymin vuoksi vaikuttaa parhaimmillaan merkittävästi yritysten toimintaan, esimerkiksi suosimalla yrityksiä, jotka raportoivat avoimesti eri maihin maksamistaan veroista. Euroopan unionin hankintadirektiiviä on kehitetty 2010-luvulla siten, että hankinnoissa voidaan ottaa huomioon enemmän sosiaalisia ja ympäristöllisiä seikkoja. Seuraavaksi huomiota pitäisi saada myös yritysten veronmaksun läpinäkyvyyteen ja vastuullisuuteen. Lisäksi julkisen hallinnon työntekijämäärät tulee kääntää jatkuvien leikkausten jälkeen kasvuun, jolla voidaan osaltaan vahvistaa usein aivan liian heikkoa hankintaosaamista.

Lähde: OECD Stats.

den toiminnalle asetetut säännöt vaikuttavat usein merkittävästi niiden voittoihin ja muihin toimintaedellytyksiin. Corporate Europe Observatory -järjestö arvioi vuonna 2014, että finanssisektori käyttää yksin Brysselissä vuosittain 130 miljoonaa euroa lobbaamiseen, työllistäen 1700 lobbaria. Summa oli yli 30 kertaa suurempi kuin kansalaisjärjestöjen, ammattiliittojen ja kuluttajajärjestöjen vastaava yhteenlaskettu budjetti.³²

Myös Suomessa yritysten valta päätöksenteon kulisseissa ja julkisessa keskustelussa on erittäin vahva. Siinä missä joskus menneisyydessä työn ja pääoman välinen konflikti näyttäytyi ensisijaisesti palkkoja ja työehtoja koskevassa politiikassa, tapahtuu se nyt monilla aloilla kauppaoikeudesta tilintarkastusalan sääntöihin. Elinkeinoelämän järjestöt lobbaavat kokonaisuutena paljon laajemmalla voimalla ja useampiin teemoihin

liittyen kuin ammattiyhdistysliike. Suomen kaikista rikkain promille käyttää merkittävää valtaa näissä etujärjestöissä, ja rikkaimmilla on myös hyvin toimivat suorat kontaktit päätöksentekijöihin.³³

Näiden kehityskulkujen estäminen – tai edes hidastaminen – edellyttää riittävän hyvin resursoituja ja osaavia yhteiskunnallisia vastavoimia. Tarvitaan hyvin resursoituja ministeriöitä, yliopistoja, kansalaisliikkeitä ja kansainvälisiä järjestöjä, jotka voivat tuottaa muista kuin elinkeinoelämän lyhyen tähtäyksen intresseistä lähteviä analyysejä. Aiemmin esimerkiksi jotkut YK-järjestöt täyttivät tätä roolia kansainvälisessä politiikassa, mutta kylmän sodan jälkeen niiden toiminta-alaa ja resursseja on pienennetty. Myös ammattiyhdistysliikkeiden olisi syytä ajatella edunvalvontaa nykyistä laaja-alaisemmin.

32 Corporate Europe Observatory 2014.

33 Kantola ja Kuusela 2019.

OPINNOLLISET KYSYMYKSET

Pohdi yksin tai ryhmässä seuraavia kysymyksiä edelliseen lukuun liittyen. Kysymysten avulla voit kerrata lukemaasi ja käydä keskustelua ryhmässä.

Luku 2 Talouden ohjaamisen keinot

1. Nimeä talouspolitiikan eri osa-alueet. Mitä niiden alaan kuuluu?
2. Millä eri tavoin valtio ohjaa taloutta?
3. Millaisia esimerkkejä keksit siitä, että valtio on ohjannut suomalaisen tuotannon muotoutumista sen sijaan, että kyse olisi ollut markkinoiden “vapaan käden” toiminnasta? Mieti esimerkiksi valtionyhtiöitä.
4. Mitä EU:n kasvu- ja vakaussopimuksella tarkoitetaan? Entä mitä tarkoitetaan Euroopan keskuspankin “itsenäisyydellä”?
5. Mitä IMF, WTO ja OECD tekevät? Millaisia vaikutuksia IMF:n lainaohjelmilla on ollut saajamaihinsa?

Kasvusta hyvinvointiin

Talouspolitiikasta puhuttaessa törmää väistämättä talouskasvun käsitteeseen. Vuosikymmenten ajan talouskasvu liitettiin elintason nousuun, elinkeinorakenteen muutokseen ja laajenevaan hyvinvointivaltioon. Hyvinvointivaltion kasvun yhteydessä syntyi parhaimmillaan niin sanottu hyvä kehä, jossa talouden kasvu ja sosiaalisen hyvinvoinnin paraneminen ruokkivat toisiaan³⁴. Talouden kasvua ajateltiin tarvittavan täystyöllisyyden ylläpitämiseen, kun tuotannon tehokkuuden kasvu syrjäytti työvoimaa: kun sama tuotos syntyi vähemmällä väellä, kaikkien pitäminen töissä merkitsi isompaa tuotosta.

Sittemmin ekologiset seikat ovat pakottaneet arvioimaan uudelleen talouskasvutavoitetta.³⁵ Vaikka tuotannossa käytettävät raaka-aineet osittain vaihtuvat ja tuotanto tehostuu, maapallolla, raaka-aineilla ja ilmastolla on rajat. Ilmastokriisi on osoittanut hyvin konkreettisesti talouskasvun ilman lisämääreitä olevan järjetön yhteiskuntapoliittinen tavoite: pahimmillaan kyse on itsetuhoisesta politiikasta. Vasemmistonkin parissa puhutaan tänä päivänä usein niin sanotusta degrowth-

politiikasta. Degrowth on laaja käsite, mutta sen ytimessä on talouskasvun kyseenalaistaminen ja mahdollisesti talouden supistumisen vaatiminen.³⁶ Tämä yhdistetään tyypillisesti vaatimuksiin tasaisemmasta tulonjaosta ja esimerkiksi työajan lyhentämisestä.

Degrowthin muuttaminen nopeasti politiikaksi voi osoittautua vaikeaksi, mutta se on tarpeellinen muistutus, ettei talouskasvu ole itsessään kestävä tavoite. Kun talouspolitiikkaa ajatellaan yhteiskuntapolitiikan osa-alueena, ymmärretään tavoitteena olevan pikemmin hyvinvointi. Hyvinvointi on eri asia kuin talouden kasvu: siihen kuuluvat olennaisena osana esimerkiksi toimivien peruspalveluiden mahdollistama sosiaalinen hyvinvointi ja terveys. Toki kohtuullinen elintaso on myös osa hyvinvointia. Osaan hyvinvoinnin tekijöistä, kuten läheisten ihmissuhteiden tarpeeseen, voidaan vaikuttaa politiikalla hyvin rajallisesti. Toisinaan talouden kasvu voi olla ristiriidassa hyvinvoinnin kanssa: stressin tai saasteiden tuhoama terveys ei varmastikaan ole hyvinvoinnin merkki.

³⁴ Kajanoja 2005.

³⁵ Latouche 2010; Jackson 2009.

³⁶ Kallis 2017; Victor 2008.

Pyrkimykset kasvattaa taloutta on asetettava kohtuullisuuden ja oikeudenmukaisen tulo- jaon puitteisiin ja yhdistettävä oikeisiin ratkaisuihin muilla politiikan aloilla, kuten talous-, teollisuus-, ympäristö- ja työvoimapolitiikassa. Kasvun, vakauden ja oikeudenmukaisuuden kannalta keskeistä on, että kasvun hyödyt jakautuvat riittävien palkkatulojen kautta tasaisesti koko väestölle, ottaen huomioon myös politiikan sukupuolivaikutukset. Palkat voivat riittää hädin tuskin elämiseen, vaikka talous kasvaisi valtavasti: tuotettu lisäarvo saattaa kanavoitua säästöasteen kasvattamiseen, kuten Kiinassa on pitkään käynyt.³⁷ Viime vuosikymmeninä kasvava osuus voitoista on myös kulunut osinkojen maksuun omistajille.³⁸

Uusklassinen taloustiede yksinkertaistaa käsityksiä hyvinvoinnista. Sen perusmallissa hyvinvointi samaistetaan ostovoiman kasvuun, sivuuttaen muut hyvinvoinnin kannalta keskeiset aspektit. Lisäksi esimerkiksi työ tulkitaan hyvinvointia vähentäväksi, menetetyksi vapaa-ajaksi. Ajatus siitä, että kahdeksan tuntia töissä olisi olosuhteista huolimatta hyvinvoinnille haitallista ja puoli tuntia marketissa töiden jälkeen hyvinvoinnin toteutumista, tuntuu hyvältä syystä vieraalta. Monet päättäjät kuitenkin vähintään alitajuisesti uskovat tähän käsitykseen, suunnitellessaan talouspolitiikkaa uusklassisten politiikkasuositusten pohjalta.

TALOUSKASVU ON POLITIIKKA

Taloustieteilijät ja politiikan tutkijat eivät ole löytäneet yksimielisyyttä kasvun syistä maailmantaloudessa tai edes yksittäisten valtioiden sisällä. Kiistanalaisia asioita esitetään usein itsestäänselvyyksinä. Erityisesti julkisessa

keskustelussa törmää mitä erikoislaatusimpiin käsityksiin. Talouskasvun moottoriksi voidaan esittää löysin perusteluin esimerkiksi ulkomaiset suorat sijoitukset, työmarkkinoilla olevan työvoiman määrä, tai kaupan vapauttaminen.³⁹

Suurimpia kysymyksiä viime vuosikymmenten talouskeskustelussa on ollut markkinoiden esteettömän toiminnan vaikutus talouden kasvuun. Uusklassisessa taloustieteessä ja etenkin sen politiikkasovelluksissa nojataan usein suorastaan rutiininomaisesti niin sanotun tehokkaiden markkinoiden hypoteesin eri versioihin. Hypoteesin mukaan sääntelemättömillä markkinoilla resurssit jakautuvat tehokkaimmin, kun kuluttajainformaatio välittyy esteettä tuotantopäätöksiin. Valtion harjoittaman ohjauksen taas katsotaan aiheuttavan vääristymiä ja tehottomuutta.

Maailmantalous kasvoi varsin nopeasti vuosina 1945–75, ennen globaalia talouden vapauttamisen aaltoa.⁴⁰ Sen jälkeen kasvu on ollut useita prosenttiyksikköjä hitaampaa, Kiinan kaltaisten erittäin nopean kasvun maiden vaikutuksista huolimatta. Toisen maailmansodan jälkeisen alkaneen pitkän kansainvälisen talouskasvun ja vakauden kauden oleellinen osa oli tuloerojen tasaaminen vahvasti progressiivisella veropolitiikalla.

Tehokkaiden markkinoiden hypoteesi on käytännössä osoittautunut paikkansapitämättömäksi ja riittämättömäksi. Yritysten esteettömän toiminnan on nähty kerta toisensa jälkeen johtavan markkinavallan väärinkäyttöön ja siitä seuraavaan tehottomuuteen, sekä voittojen kotiuttamiseen veroparatiiseihin, puhumattakaan ympäristötuhoista. Rahoitusmarkkinoiden vapauttamisen piti johtaa parempaan pääoman saatavuuteen ja riskien hajauttamiseen: todellisessa elämässä riskit

³⁷ Lo 2008.

³⁸ Palladino 2019.

³⁹ Esim. Bhagwati 2004.

⁴⁰ Lordon 2010.

kasautuvat, arvopapereiden hinta nousee keinotekoisesti, ja finanssikriiseissä pääoman saatavuus vaikeutuu.

Spekulatiiviset sijoitukset ruokkivat hyödykkeiden ja rahoitusmarkkinoiden hintakuplia, mikä huomattiin jo vuoden 1929 talousromahduksen yhteydessä.⁴¹ Erilaiset ”innovatiiviset sijoitusinstrumentit” ovat pahentaneet tilannetta entisestään, kun sijoituksiin liittyvien riskien tunnistamisesta on tullut vaikeaa.

Vuosien 2007–2009 finanssikriisin jälkeen pankkien ja finanssimarkkinoiden sääntelyä vahvistettiin joillain alueilla. Niin sanottu Basel III -sopimus tiukensi pankkien oman pääoman vaatimuksia ja riskien tunnistamisvaatimuksia, minkä pitäisi vahvistaa pankkien kykyä selviytyä kriiseistä. Finanssikriisin taustalla oli myös 1990-luvulla toteutettu liikepankkitoiminnan ja investointipankkitoiminnan välisten ”palomuurien” purkaminen, ja kriisin jälkeen niitä on hieman vahvistettu.⁴² Perustavanlaatuisesta suunnanmuutoksesta ei kuitenkaan voida puhua. Finanssimarkkinat ovat esimerkiksi Yhdysvalloissa lobanneet menestyksekkäästi näiden maltillistenkin sääntöjen lieventämiseksi.⁴³

Pääomaliikkeiden vapauttamisen myötä voittojen kotiuttaminen on helpottunut ja rahoitusmarkkinat muodostuneet turhankin houkuttelevaksi kohteeksi sijoittaa rahoja. Pääomien vapauttamisen myötä sijoittajilla ei ole kannustinta sijoittaa pääomia tuottavaan toimintaan, vaan niitä voi säästää ja sijoittaa rahoitusmarkkinoille. Varoja jää joko makaamaan pankkitileille tai kanavoituu rahoitusmarkkinasijoituksiin.⁴⁴ Tuotannollisten investointien osuus pääoman eri käyttötär-

koituksista siis laskee.

Finanssimarkkinoiden etuoikeutettu asema talouspolitiikan kentällä on muutenkin hämentävän suuri. Viimeaikaiseen talouspolitiikkaan on kuulunut tiukka inflaatiotavoite: käytännössä kuluttajahinnat on haluttu pitää vakaina. Samaan aikaan kuitenkin finanssi- tuotteiden hinnat voivat nousta vailla rajaa. Olematon kuluttajahintainflaatio ja vauhdikas finanssi-inflaatio tuottavat tilanteen, jossa finanssimarkkinoiden toimijoiden ja muiden talouden toimijoiden välinen kiulu kasvaa jatkuvasti finanssitoimijoiden hyväksi.

KYSYNTÄ JA TARJONTA

Pääoman poliittisen vallan kasvun myötä palkkatulojen suhde pääomatuloihin on heikentynyt. Tätä suhdetta kutsutaan funktionaaliseksi tulonjaoksi. Suomessa palkkatulojen osuuden lasku on ollut näkyvissä 1990-luvulta saakka.⁴⁵ Palkkatulojen ostovoiman heikkeneminen johtaa kokonaiskysynnän laskuun, mikä vähentää tuotantoa: tuotteille kun täytyy olla ostajia.

Kokonaiskysynnän pieneneminen on maailmanlaajuinen ilmiö, eikä ole välttämättä kovin selvästi näkyvissä pienessä vientivetoisessa taloudessa kuten Suomi. Vastuullinen pitkän aikavälin talouspolitiikka edellyttää kuitenkin kansainvälistä yhteistyötä, jossa yksi maa ei voi poimia rusinoita pullasta. Vientivetoinen talous voi olla lyhyellä aikavälillä hyödyksi, mutta kaikkien harjoittamana strategiana se on kokonaisuuden kannalta tuhoisa. Vientivetoisuus johtaa usein kustannuskilpailukyvyyn nimissä palkkatason laskuun, kuten Suomessakin on nähty. Kun palkkataso laskee kaikkialla, voi seurauksena olla maailmanlaajuinen kysyntälama. Tämä on akuutti uhkakuva Euroopassa ja koko maailmanta-

⁴¹ Skidelsky 2008.

⁴² Duffie 2016.

⁴³ Al Jazeera 2019.

⁴⁴ Harvey 2008, luku 2.

⁴⁵ Tuomala 2019.

loudessa. Yhdysvallat on pitkään pystynyt alijäämiä tekemällä kantamaan vastuuta kokonaiskysynnästä, mutta tämäkin kysynnän lähde vaikuttaisi olevan ehtymässä.⁴⁶

Kokonaiskysynnästä huolehtimisen sijaan talouspolitiikkaa on ainakin viime vuosiin asti hallinnut käsitys, jonka mukaan on tärkeää ”motivoida” työntekijöitä työhön. Tämän poliittisen oikeiston suosiossa olevan käsityksen mukaan talous kasvaa, kun työhaluisia ihmisiä on tarpeeksi: ongelmaksi nähdään työntekijöiden vapaaehtoinen vetäytyminen työmarkkinoilta. Kuitenkaan työhalu ei muutu tuotannoksi ilman kysyntää. Jollakulla täytyy olla motivaatio maksaa palkkaa, kun rahataloudessa ei ole kyse talkoista.

Motivointi-argumentilla on perusteltu monenlaista ongelmallista politiikkaa. Juha Sipilän hallituksen kehittämä niin sanottu aktiivimalli perustui juuri ajatukseen, että kun työtön huomaa korvaustensa pienenevän, hän aktivoituu työmarkkinoille. Työllisyyden perusongelmana nähdään siis motivaatio. Samoin motivaatiolla on perusteltu tuloerojen kasvua ja sosiaaliturvan leikkauksia, kun hierarkkisemman yhteiskunnan katsotaan motivoivan lisätulojen hankkimiseen. Joskus esitetään jopa, että esimerkiksi valtion veronkevennykset voivat maksaa itsensä takaisin. Todistusaineistoa väitteille ei ole löytynyt.⁴⁷

Motivaatio-argumentin suuri ongelma on, että ihmisten työskentelyhalulla on varsin vähän tekemistä työllisyyden, saati kasvun kanssa. Yhteiskunnassa, jossa kaikki olisivat yrittäjiä, työskentelyhalu-argumentti voisi olla ratkaiseva. Palkansaajayhteiskunnassa, eli käytännössä kaikissa vauraissa yhteiskunnissa, tehdyn työn määrän ratkaisee ennen kaikkea työn kysyntä eli se, kuinka paljon yksityinen ja julkinen sektori haluavat työ-

listää ihmisiä. Ihmiset eivät voi vain päättää työllistyä, vaikka olisivat miten motivoituneita, koska jonkun pitää haluta maksaa työstä palkkaa. Lisäksi on epäselvää, mihin suuntaan motivaatiotekijät vaikuttavat: veronalennuksetkin voivat yhtä hyvin vähentää työhaluja, koska suurempi tulotaso lisää mahdollisuuksia vapaa-ajan lisäämiseen.

Työllisyydestä puhuttaessa on tapana erottaa ”kysynnän taloustiede” ja ”tarjonnan taloustiede”. Edellinen painottaa kokonaiskysyntää ja valtion roolia vakaan kokonaiskysynnän ylläpitämisessä sekä yleisemmin tulevaisuudenuskoa luovan yhteiskuntapolitiikan merkitystä. Jälkimmäisen parissa taas katsotaan, että työllistymishaluinen työvoima on talouskasvun kannalta ratkaiseva tekijä. Näiden käsitysten ero on paitsi yhteiskuntatieteellinen, myös poliittinen: vasemmiston ja oikeiston maailmankuvien ja ihmiskäsitysten ero näkyy selvästi.

Viime vuosina työmarkkinoihin on vaikuttanut myös alustatalouden kasvu. Uberin, Woltin ja Foodoran kaltaiset yritykset perustuvat vahvasti keskitetyille yksityisomisteisille teknologia-alustoille, joiden puitteissa yksittäiset ihmiset toimivat yrittäjinä. Käytännössä alustaa kontrolloiva yritys voi pitkälti sanella yrittäjälle palkkauksen ja muut työehdot, jolloin perinteinen yrittäjänvapaus ei toteudu. Todellisuudessa työnteko muistuttaa palkkatyötä, kuitenkin ilman siihen liittyviä etuuksia ja turvaa. Järjestely voi olla toimiva yksittäisille alustatalouden työntekijöille, mutta laajempaan ilmiönä se lisää epätervettä vallan keskittymistä.

Alustatalouden nousu on myös osa viime vuosien uutta yrittäjäystrendiä. Yhteiskunnallisessa arvoasteikossa yrittäjiä on alettu pitää erityisen merkittävänä ryhmänä, ja yrittäjyyden lisääminen on kirjattu tavoitteeksi moniin linjauksiin. Taloudellisiin ongelmiin tarjotaan

⁴⁶ Varoufakis 2011.

⁴⁷ Wolff & Resnick 1987.

rutiininomaisesti ratkaisuksi yrittäjyyden lisäämistä. Tässä yhteydessä unohtuu usein, että palkkatyövaltaisuus on nimenomaan kehittyneiden talouksien merkki. Euroopassa esimerkki erityisen pienyrittäjävaltaisesta maasta on talousongelmista kärsivä Kreikka.⁴⁸ Toisin sanoen yritysten määrä on huono mittari taloudelliselle kehitykselle.

EPÄTASA-ARVO JA TULOEROT OVAT MYÖS TALOUDELLISIA ONGELMIA

Yksi hyvin keskeinen ero vasemmiston ja oikeiston välillä liittyy käsityksiin tulojen ja varallisuuden sopivasta jakautumisesta. Tulonjako on ennen kaikkea arvokysymys: käsityksiä hyväksyttävistä tuloeroista ohjaavat käsitykset hyvästä yhteiskunnasta. Kyse on kuitenkin myös talouspolitiikan tulkinnasta. Viimeaikaisessa tutkimuksessa on korostunut tuloerojen haitallisuus, kun sitä ennen taloustieteilijät tuottivat kilvan oikeutusta tuloerojen kasvulle, usein edellä mainittuun ”motivointiin” nojaten. Pienen ryhmän vaurastumisen ajateltiin hyödyttävän kaikkia, kun rikkaiden investoinnit ja kulutus saavat hyvinvoinnin ”pisaroimaan” ylhäältä alas.

Siinä missä vasemmisto on aina kritisoinut suuria tuloeroja hyvän yhteiskunnan ja oikeudenmukaisuuden näkökulmista, viimeaikaisessa tutkimus tuloerojen ongelmallisuus on korostanut myös taloudellisessa mielessä. Tuloerojen tasaaminen näyttäisi olevan välttämätöntä pitkän aikavälin talouskasvulle.⁴⁹ Korkeiden tuloerojen on havaittu johtavan spekulatiivisten sijoitusten kasvuun, kun rikkaat yksityishenkilöt, investointipankit ja muut sijoittajat etsivät varoilleen tuottavia

sijoituskohteita ja nopeita voittoja.

Monet talouden tutkijat, viime aikoina erityisesti ranskalainen Thomas Piketty,⁵⁰ ovat kiinnittäneet huomiota pääoman rakenteelliseen kasautumistaipumukseen. Mikäli tulonjaon aktiiviseen tasaamiseen ei vakavasti pyritä tai siinä onnistuta, koko järjestelmä on vaarassa muuttua epävakaaaksi. Toisissa tutkimuksissa on korostettu paitsi tulonjaon repeämistä eriarvoisemmaksi, myös viime aikojen politiikan kovin erilaisia vaikutuksia eri tuloryhmissä. Esimerkiksi Maailmanpankin entinen pääekonomisti Branko Milanovic on popularisoinut käsitystä länsimaiden teollisuustyöväestöstä viime aikojen tulonjako-
muutosten suurena häviäjänä.⁵¹

Maailmassa on valtavasti varallisuutta, mutta se on jakautunut äärimmäisen epätasaisesti. Globaali (aikuisen) keskiparallisuus on tällä hetkellä noin 63 000 Yhdysvaltain dollaria.⁵² Jos köyhimmille riittäisi tästä vaikkapa kymmenesosa, maailma näyttäisi kovin toisenlaiselta. Korkea keskiarvo kuitenkin muodostuu lähinnä superrikkaiden omaisuuksista. Maailmassa on tällä hetkellä noin 42 miljoonaa miljonääriä. Yhdysvaltojen kolmella rikkaimmalla miehellä on yhtä paljon varallisuutta kuin väestön köyhimmällä puolikkaalla, johon kuuluu 160 miljoonaa ihmistä.⁵³ Maailman kahdeksan rikkainta miestä omistaa saman verran kuin koko ihmiskunnan köyhin puolikas.⁵⁴ Jopa Suomessa seitsemän rikkaimman ihmisen varallisuus vastaa köyhimmän 40 prosentin varallisuutta.⁵⁵ Yksin vuoden 2017 aikana maailman 500 rikkaimman ihmisen yhteenlaskettu omaisuus kasvoi noin tuhat

50 Piketty 2016.

51 Milanovic 2017.

52 Credit Suisse 2018.

53 Collins & Hoxie 2017.

54 Hardoon 2017.

55 Liski 2018.

48 OECD 2016.

49 Chang 2003.

miljardia dollaria, erityisesti osakemarkkinoiden valtavan arvonnousun vuoksi.⁵⁶ Samaan aikaan köyhimpien miljardien ihmisten varallisuus pysyi ennallaan tai jopa supistui.

Taloudellista eriarvoistumista ovat tuottaneet monet tekijät koulutusjärjestelmän eriyttämisestä alkaen, mutta kenties keskeisimmät liittyvät omistamisen ja työn palkitsemisen eriytymiseen. Kun päivänpoliittista puhetta hallitsee työnteon kannattavuus suhteessa tulonsiirtoihin, jää usein huomaamatta, että paljon merkittävämpi kysymys liittyy funktionaaliseen tulonjakoon. Funktionaalinen tulonjako tarkoittaa sitä, minkä suuruinen osuus talouden arvonlisäyksestä ulosmitataan pääomatuloina ja minkä suuruinen osuus palkkoina. Funktionaalinen tulonjako on viime vuosikymmenten ajan eriytynyt koko maailmassa pääomatulojen osuuden hyväksi. Samalla rahoitusmarkkinat ja reaalityous ovat eriytyneet: rahoitustuotteiden arvo nousee suhteessa reaalityouteen.

Ymmärrys eriarvoisuuden ongelmista lisääntyy. Esimerkiksi maanosittain tarkasteltuna tasa-arvoisemmissa maanosissa talouden kasvu on nopeampaa. Konservatiivisesta talousajattelustaan perinteisesti tunnettu Kansainvälinen valuuttarahasto IMF on viime vuosina tehnyt tutkimusta tasaisen tulonjaon yhteydestä talouden vakauteen. Kasvukaudet ovat IMF:n ja monien muiden tutkimusten mukaan olleet pisimpiä valtioissa ja alueilla, joissa tulonjakoon on kiinnitetty huomiota.⁵⁷

Monilla sosiaalityitiikan alueella eriarvoisuus näyttäisi olevan itsessään ongelmia tuottava tekijä riippumatta köyhien tai rikkaiden absoluuttisesta tulotasosta. Paljon puhutussa Spirit Level -kirjassaan englantilaiset Richard Wilkinson ja Kate Pickett osoittavat eriarvoisuuden tuottavan kielteisiä ilmiöitä esimer-

kiksi terveyden, väkivallan ja vankilatuomioiden muodossa.⁵⁸

Taloudellista eriarvoisuutta näyttää kaikesta huolimatta olevan helppo vähätellä. Julkisessa keskustelussa kuuleekin usein sanottavan, että Suomen kaltaisessa maassa tuloerot ovat pienet, tuskin kasvaneet viime aikoina, ja että jotain tuloeroja taloudessa on väistämättä. Keskustelussa jää muutama olennainen seikka huomioimatta. Ensinnäkin varallisuuserot kasvavat käytännössä kaikkialla, myös Suomessa, nopeammin kuin tuloerot – ja ovat monessa mielessä myös merkittävämpiä taloudellisen eriarvoisuuden kannalta.

Toiseksi tuloeroja tutkittaessa katsotaan helposti vain tavallisten palkansaaajien välisiä tuloeroja. Suurimmat muutokset näkyvät kuitenkin, kun kohdistetaan katse rikkaimpaan prosenttiin tai promilleen: kaikkein rikkaimpien ihmisten tulot ja varallisuus ovat kasvaneet eri tahtia kuin muilla ihmisillä.⁵⁹ Taloudellinen asema ja poliittinen asema myös kietoutuvat yhteen. Pelkona on, että kaikkein rikkaimmat irrottautuvat yhteiskunnasta ja ryhtyvät haalimaan itselleen erivapauksia ja demokratian ohituskaistoja.⁶⁰

Hyvinvointia edistävä talouskasvu vaatii siis tasa-arvoisen tulonjaon mekanismeja, mutta se vaatii paljon muutakin: laadukasta koulutusjärjestelmää, hyvää sosiaalityitiikkaa, päivähoitojärjestelmää, vanhuspalveluita, toimivaa oikeuslaitosta ja niin edelleen. Ilman vanhainkoteja ja päivähoitojärjestelmää moni meistä joutuisi keskittymään huomattavasti nykyistä enemmän läheistensä hoitamiseen, mikä vaikuttaisi väistämättä työelämään.

58 Wilkinson & Pickett 2009.

59 Tuomala 2019.

60 Kantola ja Kuusela 2019.

56 Neate 2017.

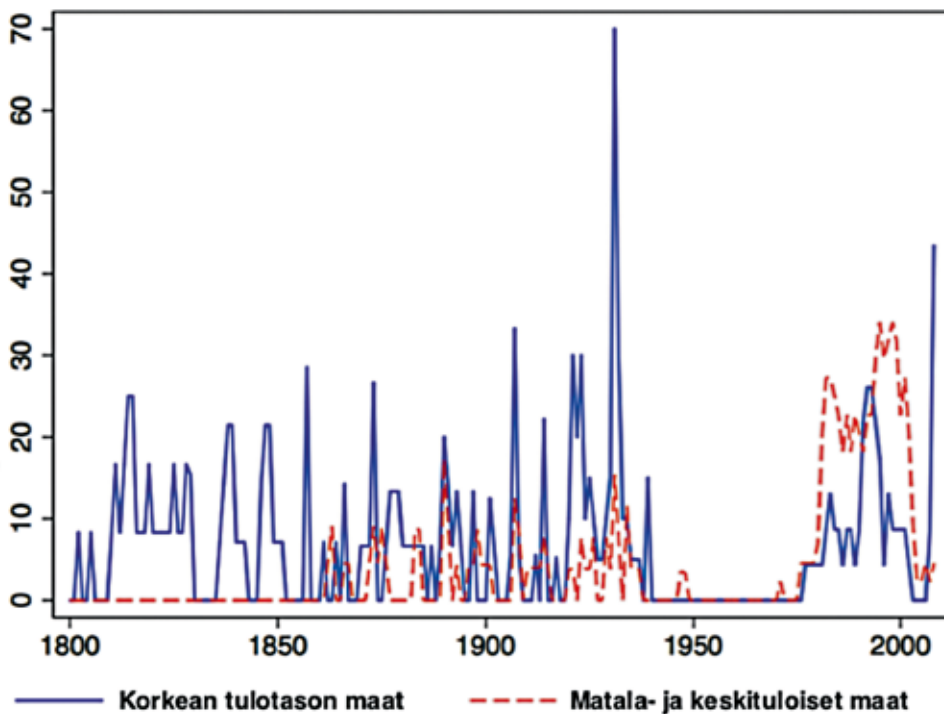
57 Ylönen 2012.

Hyvä sosiaali- ja koulutuspolitiikka varmistavat, että taloudessa on korkean osaamistason tuotteiden vaatimaa työvoimaa. Tasaisella tulojaolla varmistetaan, että taloudessa kiertävästä rahasta mahdollisimman suuri osuus palautuu rahoitusmarkkinoiden sijaan todelliseen talouteen. Sosiaalipolitiikka on tärkeää myös nykyisten ja tulevien kustannusten estämiseksi: syrjäytymisen hintalappu nousee jo yksittäisten ihmisten kohdalla helposti miljooniin euroihin. Pohjimmiltaan kyse on toki eurojen sijaan myös arvoista ja perustavlaatuista ihmisoikeuksista.

Toisen maailmansodan jälkeiset keynesiläisen talouspolitiikan vuosikymmenet olivat vah-

van ja suhteellisen tasa-arvoisen kasvun aikaa etenkin kehittyneissä talouksissa, mutta myös ennennäkemättömän vakauden aikakautta finanssimarkkinoilla. Tämä näkyy hyvin oheisesta kaaviosta. Keynesiläisen talouspolitiikan hylkääminen yhdistetään usein 1970-luvun lopun korkean inflaation ja korkean työttömyyden yhdistelmään, jonka sanotaan usein olleen osoitus keynesiläisyyden epäonnistumisesta. Korkea inflaatio aiheutui kuitenkin pääosin öljyn hinnan rajusta noususta, ja myös talouden monopolisaatiokehityksen nähtiin johtavan hintojen jäykkyyteen kehittyneissä talouksissa.

KUVIO 2. OSUUS MAAILMAN VALTIOISTA, JOISSA ON KÄYNNISSÄ FINANSSIKRIISI

Lähde: Taylor 2012

OPINNOLLISET KYSYMYKSET

Pohdi yksin tai ryhmässä seuraavia kysymyksiä edelliseen lukuun liittyen. Kysymysten avulla voit kerrata lukemaasi ja käydä keskustelua ryhmässä.

Luku 3 Kasvusta hyvinvointiin

1. Miten uusklassisessa taloustieteessä perustellaan ajatusta, että valtiopoliittisen säätelyn purkaminen lisää talouskasvua?
2. Miten sanonta “kyllä työtä tekevälle riittää” pätee palkkatyöyhteiskunnassa? Onko sinulla esimerkkejä sanonnan osuvuudesta tai osumattomuudesta?
3. Mitä mieltä olet itsensä työllistämisestä ja pienyrittäjyydestä? Ovatko ne toivottava vai ongelmallinen ilmiö?
4. Millaisia sosiaalisia hyötyjä tasaisesta tulonjaosta on yhteiskunnalle?
5. Millä eri tavoin talouskasvu on riippuvaista julkisista hyvinvointipalveluista ja muista julkisista instituutioista?
6. Miten talouskriisit kyseenalaistavat uusklassisen taloustieteen väitteen siitä, että tarjonta luo oman kysyntänsä?

Teollisuus- ja kauppapolitiikka

Mitkä yritykset ja tuotannonalat menestyvät? Mille aloille syntyy työpaikkoja, ja kuinka paljon? Miten liiketoiminta jakautuu alueellisesti? Miten talousjärjestelmä voidaan sovittaa radikaaleihin ilmastotavoitteisiin? Tähän kaikkeen voidaan vaikuttaa teollisuus- ja elinkeinopolitiikalla.

Suomen teollisuuspolitiikan kivijalka on ollut aiempina vuosikymmeninä valtionyhtiöissä. Valtio perusti toisen maailmansodan jälkeen yhtiöitä aloille, joita pidettiin strategisesti tärkeinä tai joiden uskottiin menestyvän tulevaisuudessa. Laadukkaaseen koulutus- ja sosiaalipolitiikkaan ja tulonjakoon yhdistetty strategia oli menestys, joka hyödytti kaikkia väestönosia.

Kansainväliset teollisuuspolitiikan tuulet kääntyivät 1980- ja 1990-luvuilla. Valtionyhtiöissä trendiksi tuli valtion omistuksista luopuminen ja poliittisen ohjauksen pienentäminen minimiin niissä yrityksissä, joihin omistuksia vielä jäi. Suuresta osasta valtionomaisuutta tuli käytännössä pelkkiä valtion sijoituksia. Ajatustapaa vahvistettiin muun muassa Maailmanpankin ja IMF:n tutkimuksilla, jotka

keskittyivät valtion aktiivisen markkinaroolin aiheuttamiin vääristymiin markkinoiden toiminnassa.⁶¹ Suomessakin valtionyhtiöistä tehtiin pörssiyhtiöitä, ja alue- ja työllisyyspolitiikka jäivät taka-alalle. Tällaiset yhtiöt alkoivat tyypillisesti toimia minkä tahansa yhtiön tapaan, mikä tarkoitti yhteiskuntapoliittisen roolin tai julkisen palvelun tehtävien vaihtumista kasvustrategioihin, brändäämiseen ja pörssiarvon seuraamiseen.

Teollisuuspolitiikan kulmakiveksi nousi houkuttelevan ympäristön luominen ulkomailta tuleville suorille sijoituksille. Valtionyhtiöiden yhtiöittämisen myötä uusien toimialojen kehitystä alettiin ohjata valtio-omistusten sijaan ensisijaisesti yrityksille suunnattujen tutkimus-, tuotekehittely- ja muiden tukien avulla. Teollisuuspolitiikalle tuli samoihin aikoihin uusia rajoja esimerkiksi EU:n ja Maailman kauppajärjestöjen WTO:n sääntöjen myötä. Teollisuuspolitiikan rooliksi jäi pitää kiinni valtionomistuksista strategisesti tärkeillä aloilla. Muilta osin valtiot ryhtyivät entistä enemmän keskittymään “perustehtäviksi” määriteltyihin asioihin. “Perustehtävien”

⁶¹ Stein 2008.

määrittely on kuitenkin itsessään poliittinen kysymys: mikään luonnonlaki ei tee vaikkapa teolliseen tuotantoon osallistumisesta väärää. Päinvastoin, jos tällä palvellaan toivottuja yhteiskuntapoliittisia päämääriä, se on tärkeä väline muiden joukossa.

Valtionyhtiöiden historiaan liittyy nimenomaan tietoinen yhteiskunnallinen rakenneuudistus. Markkinoita korostavassa ajattelussa tyypillisesti ajatellaan, että markkinoilla erikoistuminen tuottaa parhaan lopputuloksen: valtioiden tasolla tätä kutsutaan suhteellisen edun teoriaksi⁶². Taloushistoria ei tue tätä teoriaa.⁶³ Jos Suomi olisi 1950-luvulta eteenpäin luottanut markkinoiden itseään ohjaavaan voimaan ja senhetkisiin kilpailuvaltteihin, eläisimme yhä edelleen metsästä ja puuteollisuudesta. Tällöin kuitenkin katsottiin tärkeäksi ohjata tuotantorakennetta vastaamaan tulevaisuuden tarpeita aktiivisella teollisuuspolitiikalla.

Pahimmat kokemukset yksityistämisestä liittyvät lähes aina niin sanottujen luonnollisten monopolien myymiseen: yksityiseen omistukseen on siirretty myös aloja, joilla kilpailua ei oikein voikaan olla, mikä on tehnyt niistä rahastusautomaatteja. Suomen kokemukset näistä virheistä liittyvät etenkin sähkön siirtoihin, siinä missä monessa Euroopan maassa on tuskailtu yksityisten rautateiden tai yksityisen vesihuollon kanssa. Toisaalta Suomessakin on surullisia kokemuksia holtittomasta tuhlauksesta yksityistämisen yhteydessä. Esimerkiksi valtio sai aikanaan energiayhtiö Fortumista myyntituloja 1,6 miljardia euroa: kymmenen vuotta myöhemmin sama yhtiö oli maksanut yksityisomistajille

pelkkiä osinkoja yli kolme miljardia.⁶⁴

Tarve aktiiviseen teollisuuspolitiikkaan kasvaa etenkin ilmastonmuutoksen ja siihen liittyvien resurssikriisien myötä. Talousjärjestelmämme pitää saada muutettua hyvin nopeasti vähähiiliseksi siten, että ihmisille on samalla tarjolla mielekkäitä työpaikkoja ja toimeentuloa. Sotien jälkeiset tehdasinvestoinnit synnyttivät valtavasti työpaikkoja, mutta nyt vastaavat tehtaat pyörivät pitkälle automatisoituina ja siten huomattavasti vähemmällä työvoimalla. Valtion täytyykin ottaa laajempaa vastuuta työllistämisestä ja automaation synnyttämiä voittoja jakaa tasaisemmin.

SUORAT SIJOITUKSET: HYVÄ RENKI, HUONO ISÄNTÄ

Kansainvälisten pääomavirtojen vapauttaminen oli yksi 1990-luvulla alkaneen uusliberalistisen talouspolitiikan kulmakivistä. Pääomien vapaan liikkuvuuden ajateltiin johtavan tehokkaaseen resurssien käyttöön: yhteen maahan kertyvät säästöt kanavoituisivat investoinneiksi sinne, missä pääomasta on pulaa. Ajatusmalli on hyvin ongelmallinen, mutta se elää edelleen. Valtion aktiivinen ja strateginen tuki antaa yrityksille ja teollisuudenaloille paremmat mahdollisuudet pärjätä.⁶⁵

Ulkomailta tulevalle suoralle sijoituksella tarkoitetaan investointia, joka antaa ulkomaiselle sijoitukselle valtaa ostamassaan yrityksessä. Suorien sijoitusten keskeinen kysymys on se, onko niistä hyötyä maiden talouskehitykselle. Tutkimus ei anna yksiselitteistä vastausta kysymykseen. Jos suora investointi tuo selaista osaamista, työpaikkoja ja verotuloja, joita kotimaisin voimin ei synny, se voi olla hyödyllinen. Joskus vaikkapa uusi tehdasin-

⁶² Tarkkaan ottaen suhteellisen edun teoria sanoo, että valtion kannattaa erikoistua hyödykkeisiin, joita se pystyy tuottamaan suhteellisesti muita maita tehokkaammin (esim. Stein 2008).

⁶³ UNCTAD 2007, 3.

⁶⁴ Seppänen 2011.

⁶⁵ Chang 2002.

vestointi voi tarjota uutta työtä ja puhtaampaa tuotantoteknologiaa. Investoinnit voivat kuitenkin toisissa yhteyksissä tarkoittaa pelkkää arvopapereiden ostamista tai omistusten siirtelyä. Joskus investointi tarkoittaa myös luonnonvarojen haltuunottoa liian halvalla. Kotimaista liiketoimintaa, työehtoja ja ympäristöä vahingoittavaa investointia ei kannatakaan juhlia. Usein suhtautuminen suoriin investointeihin heijastaa poliittisia näkemyseroja. Esimerkiksi paljon keskustelua herättäneissä kaivosinvestoinneissa toiset näkevät uusia työpaikkoja, toiset ilmaiseksi kansainvälisille yrityksille annettuja arvokkaita luonnonvaroja.

Talouden globalisaatio on kasvattanut myös lyhytaikaisia spekulatiivisia sijoituksia ja yhtiöiden valtaa neuvotella itselleen mieluisia sopimuksia valtioiden kanssa. Spekulatiivisten sijoitusten kasvu ohjaa resursseja tehotomasti. Sen sijaan että pääomat ohjautuisivat tuottaviin investointeihin, ne päätyvät yhä useammin kiihdyttämään markkinoiden kannalta epäterveiden kuplien syntyä.

1970- ja 1980-luvuilla vahva riippuvuus ulkomaisesta pääomasta johti keskimääräistä alempiin bruttokansantuotteisiin ja keskipalkkoihin.⁶⁶ 1980-luvun jälkeen suorista investoinneista hyötynneet maat, kuten Taiwan ja Etelä-Korea, yhdistivät suorien investointien houkuttelun talouden vahvaan säätelyyn, kuten vaatimukseen kotimaisten ja ulkomaisten yhtiöiden yhteisyrityksistä, rajoituksiin pääomien kotiuttamisille ja paikallisille sekä kehittyville teollisuudenaloille annettuun tukeen.

1990-luvulta alkaen alkoi vaikuttaa, että ulkoa tulevilla rahavirroilla ei keskimäärin ollut enää merkittävää vaikutusta talouskasvuun, suuntaan tai toiseen. Tämä keskiarvotulos tukee näkemystä, jonka mukaan suorien inves-

tointien hyödyt riippuvat siitä, miten investointeja säädelään. Kiina on kokonsa vuoksi onnistunut Taiwanin ja Etelä-Korean (sekä myös Euroopan varhaisempien) esimerkkien mukaan vaatimaan ulkomaisilta investoijilta hyötyjä itselleen.⁶⁷

Tuoreemmat esimerkit menestyssekkästä teollisuuspolitiikasta puhuvat suhteellisen edun teoriaa vastaan. Esimerkiksi Kiinan 2000-luvun nousu on perustunut valtion vahvaan ohjaukseen tulevaisuuden kannalta keskeisiksi katsotuilla teollisuusaloilla. Valtio on ollut aktiivinen neuvotteluosapuoli monikan-sallisten yritysten suuntaan. Kiinan markkinoille pääsyn ehtona yritysten on pitänyt esimerkiksi sitoutua siirtämään tietotaitoa paikallisille kumppaneille.⁶⁸

Ei ole poikkeuksellista, että ulkomaiset investoijat ajavat kotimaisia yrityksiä konkurssiin, korvaavat perinteisiä työpaikkoja pääomavaltaisella teknologialla, ja siirtävät voittojaan verottomina ulkomaille.⁶⁹ Suorat sijoitukset voivat tuottaa lyhytaikaisia kasvupiikkejä, mutta laaja tutkimusaineisto todistaa, että ulkomaisesta pääomasta riippuvaiset globaalin Etelän maat ovat myös tulonjaollisesti kaikista epätasa-arvoisimpia. Suorien investointien tuomat nopeat voitot hyödyttävät eniten rikkaita.

Yritysten voitot eivät automaattisesti muutu investoinneiksi. Suomessa on 2010-luvun loppupuolella kärsitty investointilamasta: yritykset eivät kerta kaikkiaan investoi tarpeeksi uusiin tuotantoteknologioihin, infrastruktuuriin tai tuotekehittelyyn. Samaan aikaan osinkoja on maksettu ennätysmääriä. Voitollinen yritystoiminta ei siis ollenkaan välttämättä merkitse uutta työtä ja tuotantoa.

⁶⁷ Chang 2002.

⁶⁸ Rodrik 2004, 20.

⁶⁹ Ellmers ym. 2010.

⁶⁶ Ellmers ym. 2010.

Merkittävämpää on tulevaisuudenusko: mikä saa yritykset uskomaan, että niiden tuotteille on kysyntää tulevaisuudessa, jolloin investointeja maksetaan. Onko esimerkiksi palkkataso sellainen, että ihmisten kulutuskysyntään voi luottaa? Lyhytnäköiset budjettileikkaukset voivat kostautua, jos ne luovat pitkäaikaisyöttömyyttä tai vähentävät muuten kuluttajien ostovoimaa.

KAUPPASOPIMUKSET KAVENTAVAT POLITIIKAN LIKKUMATILAA

Valtioilla on periaatteessa aiempaa vähemmän keinoja tehdä aktiivista elinkeino- ja teollisuuspolitiikkaa. Yhä useampi näihin politiikan aloihin liittyvä toimi kuuluu kansainvälisten kauppasopimusten tai EU-lainsäädännön piiriin. Globaalin Etelän maissa teollisuuspolitiikan liikkumavaraa rajoittavat merkittävästi myös kansainvälisten rahoituslaitosten lainaehdot.

Maaailman kauppajärjestön WTO:n säännöt rajaavat teollisuuspolitiikkaa rajoittamalla tukiaisten käyttöä, ulkomailta tulevia sijoituksia koskevaa säätelyä sekä tiukentamalla patenttien kaltaisten aineettomien oikeuksien suojaa. WTO-neuvottelujen pitkään jatkunut umpikuja on johtanut siihen, että vastaavia sääntöjä ajetaan alueellisilla kauppasopimuksilla.⁷⁰

Euroopan unioni rajoittaa teollisuuspolitiikkaa esimerkiksi kilpailutuslainsäädännön kautta, ja Suomi on soveltanut EU:sta tulevaa kilpailutuslainsäädäntöä hyvin kuuliaisesti. Suomea on muutenkin pidetty EU:ssa "mallioppilaana". Esimerkiksi vuoden 2005 rikkaita suosinut yhteisöverouudistus tehtiin

EU:n oikeuskäytännön muuttuessa. Hyvin toiminut yhteisöveron hyvitysjärjestelmä korvattiin monimutkaisella ja verosuunnittelua tukeneella järjestelyllä. Toisaalta kuten aiemmin nähtiin, ei tämä "mallioppiluus" ole ulottunut sosiaalisiin oikeuksiin liittyviin kirjauksiin. Kansainvälisten järjestöjen linjausten valikoivalla seuraamisella tehdään siis myös politiikkaa.

Samaan aikaan etenkin Yhdysvallat on viime vuosina lähtenyt kyseenalaistamaan kansainvälisiä kauppasääntöjä ja vaatimaan niiden uudelleenneuvottelua. Yleisemminkin usko vapaakauppaan on osittain korvautumassa kotimaisen tuotannon suojelemisella. Erityisesti Yhdysvalloissa tämä on kuitenkin tapahtunut vahvasti kapeasti määritellyistä kansallisista intresseistä käsin. Murrosaika voi avata mahdollisuuksia myös oikeudenmukaisemman ja tasapainoisemman kauppapolitiikan edistämiseen, mutta pelkkä kansallisuusaatteen korostuminen ei tähän tule johtamaan.

ENEMMÄN JA PAREMPAA TEOLLISUUS- POLITIikkaa

Onnistuneeseen teollisuuspolitiikkaan ei ole olemassa yhtä oikeaa reseptiä.⁷¹ Suomessa teollisuuspolitiikan painopiste on viime vuosina ja vuosikymmeninä ollut voimakkaassa panostuksessa korkean teknologian yritysten tutkimus- ja kehitysrahoitukseen Teknologian ja innovaatioiden kehittämisskeskuksen Tekesin, Suomen itsenäisyyden juhlarahaston Sitran, sekä yliopistojen kautta.

Olisi sinisilmäistä ehdottaa menneiden vuosikymmenten valtionohjauksoppien soveltamista sellaisenaan nykypäivään. Yhtä sinisilmäistä olisi sivuuttaa taloushistorian opit teol-

70 UNCTAD 2007, 5.

71 UNCTAD 2007, 8.

lisuuspolitiikan suunnittelussa. Keskeisiä kysymyksiä ovat:

- Miten olemassa olevia valtionyhtiöitä voidaan hyödyntää talouspolitiikan työkaluina?
- Miten valtion rahallisia panostuksia elinkeino- ja teollisuuspolitiikkaan käytetään parhaiten?
- Voisiko julkisia hankintoja käyttää nykyistä enemmän teollisuuspolitiikan työkaluina?
- Miten teollisuuspoliittisia päämääriä voidaan ohjata veropolitiikalla ja muulla yritysten säätelyllä?
- Miten Suomi voi vaikuttaa kansainvälisesti kauppa- ja teollisuuspolitiikan sääntöihin ja käytäntöihin?

Lyhyellä aikavälillä voi olla järkevää hyväksyä se, että yhä suurempi osa julkisista palveluista tehdään yksityis sektorilta julkisten hankintojen kautta. Pidemmällä aikavälillä on perusteltua kysyä, onko tällä monella alalla perusteita edes taloudellisesta näkökulmasta, puhumattakaan laajemmista yhteiskuntapolitiittisista tavoitteista.

Laajemmat yhteiskuntapolitiittiset tavoitteet korostuvat erityisesti ekologisen kriisin myötä. Viime aikoina onkin puhuttu paljon niin sanotun "Green New Deal" -politiikan tarpeesta. New Deal viittaa Yhdysvalloissa 1920-luvun suuren lamakauden jälkeen harjoitettuun politiikkaan, jossa valtio otti aktiivisen roolin investoijana ja työllistäjänä, mikä mahdollisti lamasta nousemisen. Kaikkineen New Deal-politiikka johti myös taloudellisen tasa-arvon lisääntymiseen. Etuliite Green, vihreä, tarkoittaa valtiollisen työllistämispolitiikan yhdistämistä kipeästi kaivattuun siirtymään

kohti kestävämpää taloutta: valtion investoinnit voitaisiin ohjata vähäpäästöisyyden kannalta välttämättömiin liikenneinfrastruktuuri-, energiantuotanto- ja rakennuskorjaushankkeisiin, jotka eivät yksityisen sektorin panostuksilla synny. On kuitenkin pidettävä mielessä, ettei valtion työllistäminen voi olla pelkkää rakentamista: suurimmat julkisen sektorin työllisyyspanostukset ovat hoivan ja koulutuksen alalla, jotka ovat valmiiksi vähäpäästöistä toimintaa ja kärsivät lisäksi ras-kaasta työvoimavajeesta. Valtion ekologinen työllistäminen voi olla myös hyvinvointivaltion ydintoimintojen vahvistamista.

Valtionyhtiöiden osalta valtion tulisi pyrkiä käyttämään niitä luovemmin myös laajemmin teollisuuspolitiikan työkaluina. Uusia valti-onyhtiöitä ei ole Suomessa haluttu kehittää, vaikka tämä olisi esimerkiksi kaivosalalla ollut realistinen vaihtoehto ulkomaisten kaivosyhtiöiden rynnistykselle Suomeen. Olemassa olevia valtionyhtiöitä ja muita elinkeinopoliitiikan keinoja on käytetty kitsaasti esimerkiksi työvoima-, ympäristö- ja aluepoliittisten tavoitteiden ajamiseen.

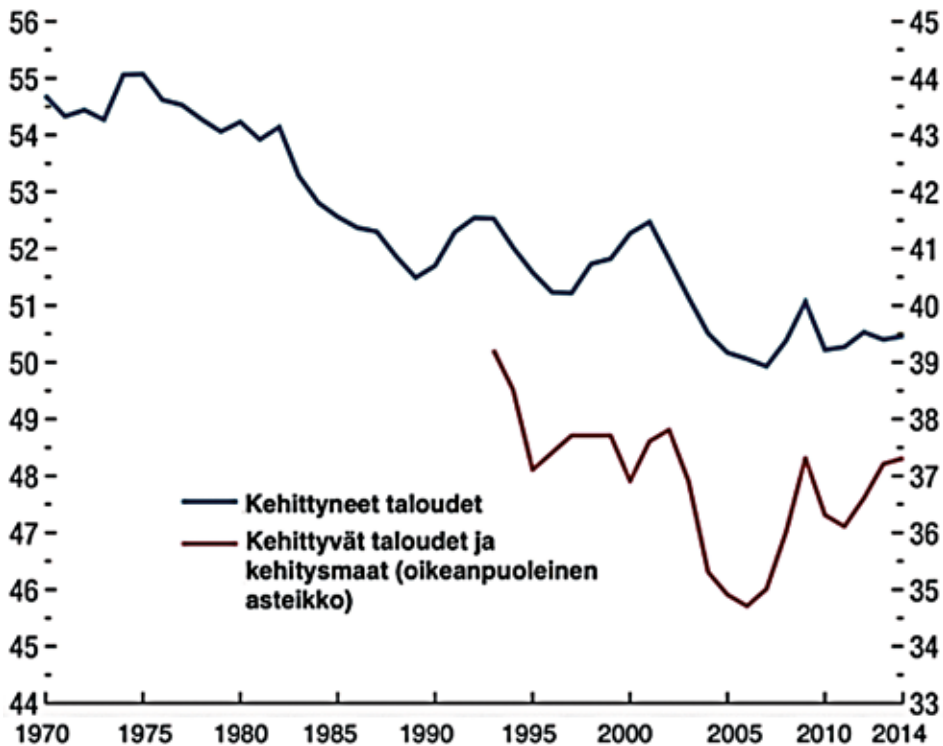
Työllistäviä pienyrityksiä voidaan tukea esimerkiksi tutkimus- ja kehityusrahoituksella, mutta paikallisten ja pienyritysten toimintaedellytyksiä voidaan yhtä lailla tukea parantamalla suurten yritysten säätelyä. Jos suuryritykset maksaisivat veronsa nykyistä paremmin maihin joissa ne tosiasiallisesti toimivat, parantuisi samalla pienyritysten kilpailuasetelma. Keskeistä olisi velvoittaa yrityksiä raportoimaan maittain tulot, maksetut verot ja muut avaintiedot. Myös julkishankintojen kilpailutus kriteereitä on mahdollista käyttää edistämään samoja pyrkimyksiä.

On myös tärkeää hahmottaa, mitä tekijöitä yritykset pitävät vetovoimatekijöinä. Tällaisia ovat erityisesti hyvä infrastruktuuri, yhteiskuntarauha ja koulutettu työvoima. Nämä

ovat kaikki ominaisia korkean veroasteen maille, joihin edelleen investoidaan huomattavan paljon. Veroaste on vähemmän tärkeä tekijä. Toki yritykset mieluiten ottaisivat hy-

vinvointivaltion edut ja matalan veroasteen, mutta useimmat sentään ymmärtävät yhtiön mahdollisuuden.

KUVIO 3. TYÖNTEKIJÖILLE YHÄ PIENEMPI SIIVU VOITOISTA

Talouden globalisaatio on lisännyt yritysten omistajille menevää osuutta voitoista etenkin rikkaimmissa maissa. Yritysten voittovaatimukset ovat lisääntyneet samalla, kun investointeihin ja palkkoihin käytetty suhteellinen osuus on pienentynyt. Tämä on hyödyttänyt lyhyellä tähtäyksellä yritysten omistajia, kaikkein suurimpien hyötyjen mennessä jo valmiiksi rikkaimmille omistajille.

Lähde: IMF 2017, 122.

OPINNOLLISET KYSYMYKSET

Pohdi yksin tai ryhmässä seuraavia kysymyksiä edelliseen lukuun liittyen. Kysymysten avulla voit kerrata lukemaasi ja käydä keskustelua ryhmässä.

Luku 4 Teollisuus- ja kauppapolitiikka

1. Mitä aktiivisella teollisuuspolitiikalla tarkoitetaan? Miten sen harjoittaminen on näkynyt Suomen historiassa?
2. Millainen käänne Suomen teollisuuspolitiikassa tapahtui 1980- ja 1990-luvuilla?
3. Miten sinä olet havainnut 1990-luvulla tapahtuneen talouspoliittisen käänteen elämässäsi tai ympäristössäsi?
4. Mitkä tekijät ovat heikentäneet valtion valtaa tehdä aktiivista elinkeino- ja teollisuuspolitiikkaa?
5. Katso myös kysymykset sivulta 32.

Rahapolitiikka kuuluu talouspolitiikan peruspilareihin. Rahapolitiikassa on viime kädessä kyse pyrkimyksestä vaikuttaa rahan määrään markkinoilla. Vaikka rahan olemassaolo voi tuntua itsestään selvältä, rahan syntyminen talouteen on mutkikas kysymys ja aina myös poliittisesti ohjattua. Raha ei myöskään ainoastaan “heijasta” reaalitaloutta, vaan rahaa syntyy talouteen omalla ja osittain tuotannosta riippumattomalla logiikalla.

Rahapolitiikalla säädellään rahan “hintaa”, eli korkotasoa. Korkotasolla on taas huomattavia vaikutuksia esimerkiksi työllisyyteen. Viime aikojen poikkeuksellisenä pidetyssä taloustilanteessa rahapolitiikan tehtävät ovat laajentuneet selvästi rahapolitiikan perinteisen alueen ulkopuolelle.

MITÄ RAHA ON?

Raha vaikuttaa käsitteenä itsestään selvältä – kaikkihan tiedämme mitä raha on. Tarkemmin ajatellen asia ei ole lainkaan niin yksinkertainen. Mutkikkuus ei seuraa ainoastaan siitä, että suurin osa rahasta ei ole käteistä, vaan

numeroita tietokoneen näytöllä. Myös rahan olemuksesta on erilaisia tieteellisiä teorioita.⁷²

Arkielämässä raha näyttäytyy luontevimmin vaihdon välineenä, eli keinona käydä kauppaa neutraalin välineen avulla. Lisäksi raha arkiestesti ymmärrettynä toimii arvon mittarina ja arvon säilyttäjänä, ikään kuin ”varastona” aiemmin tehdyn työn arvolle. Näin ajateltuna rahaan on ikään kuin varastoitunut historiallista työtä, jonka arvoa raha ”säilöö”.

Tämä käsitys on kuitenkin tosiasiasa kyseenalainen. Sitä kutsutaan toisinaan “vaihtokauppakertomukseksi”⁷³. Kertomuksen mukaan ihmisyyhteisöt ovat käyneet ensin vaihtokauppaa ja keksineet rahan tuon vaihtokaupan tekniseksi helpottamiseksi. Historia ei kuitenkaan tunne tällaisia vaihtokauppaa käyviä yhteisöjä. Näyttääkin siltä, että raha on syntynyt pikemmin velkojen kirjanpitoa varten kuin helpottamaan vaihtokauppaa. Tämä tarkoittaa myös sitä, että pelkästään kirjanpidon muodossa olemassa oleva raha ei ole lainkaan niin uusi ilmiö kuin voisi kuvitella.

⁷² Esim Auvinen 2010.

⁷³ Graeber 2011, luku 2.

Rahaa voi ajatella luontevimmin kollektiivisen luottamuksen tuotteena. Rahalla on arvoa siksi, että tarpeeksi moni uskoo sillä olevan arvoa myös huomenna. Suuressa mittakaavassa luottamuksen viimekätisenä takaajana on valtio. Raha on näin ollen ennen kaikkea yhteiskunnallinen sopimus⁷⁴.

Eri valuuttojen arvo sidottiin aina 1970-luvulle asti lyhyitä poikkeusajoja lukuun ottamatta kultaan, jolloin louhitun kullan määrä rajoitti automaattisesti kierrossa olevan rahan volyymia.⁷⁵ Rahan arvo ei kultakytöksen purkamisen jälkeen riipu enää mistään muusta konkreettisesta hyödykkeestä. Raha säilyttää sille määrätyn arvonsa ainoastaan siksi, että ihmiset uskovat ja luottavat sen säilyvän käypänä maksuvälineenä myös tulevaisuudessa.⁷⁶

Luottamuksen näkökulma heijastuu myös rahan syntyyn. Käytännössä rahaa syntyy sitä mukaa kun velkasuhteita solmitaan: pankilta velkaa otettaessa raha syntyy velallisen tilille. Pankilla on periaatteessa oman pääoman määrää koskevia vaatimuksia, mutta käytännössä pankki voi aina lainata keskuspankista lisää. Tässä mielessä liikepankit luovat rahaa ”tyhjistä”: rahan syntyä ei määritä menneisyydessä tuotettu taloudellinen arvo vaan odotukset tulevaisuudessa tuotettavasta arvosta: velkasuhteita syntyy näiden odotusten pohjalta. Raha ei synny sikäli tyhjistä, että edellytyksenä on usko yritysten ja kotitalouksien tulevaisuuden maksukykyyn.

Rahaa siis syntyy sen mukaan, mikä on pankkien ja niiden asiakkaiden valmius solmia velkasuhteita. Tätä halukkuutta taas määrittävät ennen kaikkea tulevaisuudenusko ja rahan hinta.

Tulevaisuudenusko tarkoittaa sitä, että yritykset uskovat saavansa riittävästi tuotteitaan kaupaksi maksaakseen velaksi tehdyt investointinsa, ja palkansaajat luottavat tulevaan maksukykyynsä ottaessaan lainoja. Myös pankki luottaa siihen, etteivät myönnetyt luotot jää maksamatta. Tällaiseen tulevaisuudenuskuun voidaan vaikuttaa talouspolitiikalla huomattavasti: kysyntäastetta voidaan pitää riittävänä, palkkatasoa riittävän korkeana ja vakaana, ja yleisemminkin valtion politiikka vaikuttaa taloudelliseen tulevaisuudenuskuun.

Rahan hinta taas tarkoittaa korkotasoa. Sen määrittää käytännössä keskuspankki, Keskuspankki lainaa rahaa liikepankeille niiden kysynnän verran määrittelemällään ohjauskorolla. Ohjauskorkoa määritellään keskuspankki valitsee tiukan ja löysän rahapolitiikan väliltä. Kun keskuspankki haluaa harjoittaa löysää rahapolitiikkaa, se laskee ohjauskorkoa. Tiukka rahapolitiikka taas merkitsee ohjauskoron nostamista.

Rahapolitiikan ollessa löysää raha on ”halpaa”. Lainan ottaminen on houkuttelevampaa. Näin syntyy paljon investointeja ja sitä kautta työpaikkoja. Lisääntyneiden investointien, korkeamman työllisyysasteen ja ihmisten käytössä olevien korkeampien palkkatulojen johdosta kuitenkin kysyntä markkinoilla kasvaa, mistä seuraa inflaatiota eli rahan arvon laskemista.

Vastaavasti rahan ollessa kallista, sitä tulee kiertoön vähemmän. Tällöin rahapolitiikka on tiukkaa. Tiukan rahapolitiikan vallitessa keskuspankki pyrkii vähentämään rahan määrää markkinoilla. Tavoitteena on matala inflaatio eli hintavakaus. Rahan arvon vakauden kääntöpuolena on se, että vähäinen rahan määrä markkinoilla johtaa työllisyyden vähenemiseen.

Ohjauskoron vaikutuksella talouteen on kuitenkin rajansa. Jos valtion rahankäyttö on vä-

⁷⁴ Wray 1998.

⁷⁵ Stalker 2009.

⁷⁶ Searle 2001.

häistä ja yleinen palkkataso matala, ei matalakaan korkotaso välttämättä riitä. Toisinaan käydään keskustelua esimerkiksi ohjauskoron laskemisesta negatiiviseksi, jolloin rahan säästäminen toisi kustannuksia ja rahan lainaamisesta palkittaisiin. Tällaisetkin keinot voivat kuitenkin osoittautua toissijaisiksi verrattuna riittävästi budjetoivaan valtioon ja arvonalisan valumiseen työntekijöiden kuluutukseen voittojen sijaan.

RAHAPOLITIikka ON KESKUSPANKKIEN POLITIikkaA

Rahapolitiikka on siis keskuspankin vastuulla. Kuten yllä huomattiin, rahapolitiikalla on huomattavia taloudellisia vaikutuksia: on esimerkiksi valittava, onko korkea inflaatio vai korkea työttömyys pienempi paha. Karkeasti ottaen rahapolitiikassa voidaan valita pääoman omistajia, säästäjiä ja velattomia kansalaisia suosiva linja, eli tiukka rahapolitiikka, jossa inflaatio pysyy matalana, tai työllisiä ja velallisia suosiva linja eli löysä rahapolitiikka, jossa työllisyys on korkea ja korot matalat.⁷⁷

Kuitenkin huolimatta keskuspankkien ilmeisen poliittisesta roolista, ne on monissa maissa eristetty poliittisesta valvonnasta.⁷⁸ Historiallisesti keskuspankkien poliittisen ohjauksen ja itsenäisyyden välinen tasapaino on vaihdellut suuresti – nyky-Euroopassa eletään epädemokraattisempaa aikaa. Euroopan keskuspankin (EKP) päätehtäväksi on määritelty hintavakauden ylläpito: inflaation ja työllisyyden välinen poliittinen valinta on siis tehty jo valmiiksi niin, että korkeampaa työttömyyttä ollaan valmiita sietämään, kunhan rahan arvo on vakaa.

Tarkkaan ottaen EKP:n tavoite on pitää inflaatio alle kahdessa prosentissa. Historiallisesti ottaen tavoite on erittäin kova. Suomen hyvinvointivaltion rakentamisen kultakaudella 1970- ja 1980-luvuilla inflaatio oli yleisesti lähes kymmenen prosentin luokkaa vuodessa. Toisaalta EKP:lla on ollut viime vuosina vaikeuksia saada inflaatio edes tavoitteena pidettyyn kahteen prosenttiin. Matalan inflaation tavoitteessa on onnistuttu niin hyvin, että koko eurotalous on ollut vaarassa kriisiytyä.

Kohtuullisesta ja ennakoitavasta inflaatiosta ei ole erityistä haittaa muille kuin säästäjille. Henkilö, jolla on paljon rahaa säästössä, menettää inflaation verran säästöjensä reaaliarvosta. Inflaation vaikutuksesta talouden kasvuun on kiistelty paljon. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että kasvulla ei voi perustella inflaatiota-voitteen saamista alle viiden prosentin, vaan kyse on tällöin muista intresseistä, kuten juuri säästäjien asemasta.⁷⁹ Korkeamman inflaation sallimisesta voi olla hyötyä sikäli kun inflaatio on seurausta kysynnän kasvusta, mikä tyyppillisesti tarkoittaa korkeampaa työllisyyttä. Lisäksi joissain tapauksissa sopiva inflaatio voi auttaa tasaamaan velkataakkoja.

Inflaatiokeskustelu pohjautuu vahvasti mielikuviin. Erityisesti valtion aktiivisuuden pelotellaan toisinaan johtavan pahimmillaan ”hyperinflaatioon”. Hyperinflaatiossa raha menettää erittäin nopeasti ja hallitsemattomasti arvoaan. Rahan arvon täydellisiä romahduksia ei kuitenkaan tunneta ilman, että niillä olisi jokin reaalityökalullinen perusta. Rahan arvo siis romahtaa tuotannon romahdettua ensin, ei siksi että valtio laskisi liikkeelle holtittomasti rahaa. Mielikuvapolitiikkaan on turha lähteä mukaan.

Rahan hinnan määrittelyn lisäksi keskuspankit voivat suorittaa niin sanottuja avomarkkinaoperaatioita. Tällöin keskuspankit

⁷⁷ Ingham 2004, luvut 1-2.

⁷⁸ Adolph 2013.

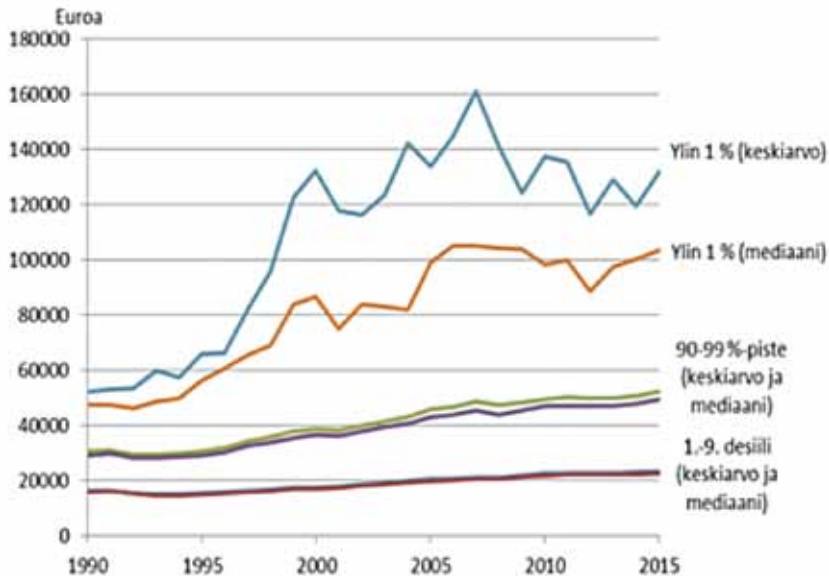
⁷⁹ Mitchell & Bill 2004.

vaikuttavat markkinoihin suoraan esimerkiksi ostamalla arvopapereita. Euroopan keskuspankki on ostanut runsaasti esimerkiksi valtioiden velkakirjoja yrittäessään pitää euroaluetta pystyssä. Avomarkkinaoperaatiot ovat saattaneet olla joissakin tilanteissa välttämättömiä, mutta herättävät entistä polttavampia kysymyksiä keskuspankin asemasta demokraattisen politiikan yläpuolella. Eikö poliittisesti tulisi päättää esimerkiksi siitä, minkälaisia yrityksiä keskuspankki pitää pystyssä osakkeita ostamalla?

Perinteisesti rahapolitiikan osa-alueisiin on laskettu myös valuuttakurssipolitiikka. Kil-

pailukyvyltään heikommat valtiot ovat perinteisesti parantaneet tilannettaan alentamalla valuuttansa arvoa suhteessa muihin valuuttoihin eli devalvoimalla valuutan. Kun valuutan ulkoinen arvo laskee, tuontitavaroiden hinnat nousevat, mutta vientituotteet menevät paremmin kaupaksi. Yhtenäisen euroalueen aikana tällaisia keinoja ei kuitenkaan ole. Ongelmana onkin, että ulkoinen valuuttakurssi on väistämättä epäsuotuisa joillekin maille, kun talousjärjestelmiltään hyvin erityyppiset maat käyttävät samaa valuuttaa.

KUVIO 4. REAALISET KÄYTETTÄVISSÄ OLEVAT TULOT
VUOSINA 1990–2015.

Mediaani ja keskiarvo eri prosenttipisteissä ja ylimmässä 1 prosentissa, 2015 hinnoin.

Tuloerot ovat kasvaneet Suomessa merkittävästi 1990-luvun alun laman jälkeen. Tuloerojen kasvu aiheuttaa sosiaalisia ongelmia ja inhimillisiä tragedioita. Se on muun muassa IMF:n tutkimusten mukaan myös haitallista pitkän aikavälin talouskasvulle ja kasvattaa finanssikriisien vaaraa, kun tuloista yhä suurempi osa käytetään finanssimarkkinoille kulutuksen sijaan.

Lainattu Tuomala 2019.

OPINNOLLISET KYSYMYKSET

Pohdi yksin tai ryhmässä seuraavia kysymyksiä edelliseen lukuun liittyen. Kysymysten avulla voit kerrata lukemaasi ja käydä keskustelua ryhmässä.

Luku 5 Rahapolitiikka

1. Mitä tarkoitetaan ajatuksella, että raha luodaan tyhjästä? Onko ajatus täysin pätevä?
2. Mitä keskuspankin ohjauskorolla tarkoitetaan? Miten se ohjaa taloutta?
3. Mikä on inflaation ja työllisyyden välinen mekanismi?
4. Kenen intressejä Euroopan keskuspankin niin sanottu tiukka rahapolitiikka palvelee?
5. Miten julkinen ja yksityinen velka eroavat luonteeltaan toisistaan?

Finanssipolitiikalla tarkoitetaan päättämistä valtion tuloista ja menoista. Keskeisimpiä finanssipolitiikan kysymyksiä ovat näin ollen verotus ja julkinen kulutus. Verotuksessa keskeisessä roolissa ovat tuloverot, joita kerätään palkoista ja pääomatuloista. Viime vuosikymmeninä on kasvanut arvonlisäveron merkitys. Sitä kerätään kuluttajilta tuotteiden ja palveluiden ostamisesta.

Muita veroja ovat muun muassa kiinteistövero, yritysvero ja erilaiset haittaverot. Kiinteistöverolla voidaan verottaa esimerkiksi arvonnousua, jota kiinteistön omistaja saa alueen yleisestä hintojen noususta. Sillä voidaan myös ohjata kiinteistöjen omistajia tehokkaampaan kaavoitukseen.

Yritysvero voidaan nähdä osittain korvauksena koulutetusta työvoimasta, infrastruktuurista ja toimintaympäristöstä, joita valtio yrityksille antaa. Lisäksi se voidaan nähdä korvauksena osakeyhtiömuotoon liittyvästä rajoitetusta vastuusta. Yhteisövero takaa myös yritystulon verottamisen ainakin jossain määrin niissä tilanteissa, joissa veroa ei kerätä esimerkiksi ulkomaille maksetuissa osingoissa aggressiivisen verosuunnittelun

vuoksi. Perintöveron merkitys on erityisen tärkeä varallisuuserojen kasvun hillitsijänä ja perusteettoman omaisuuden kertymisen estäjänä. Tämä teema nousi esiin erityisesti jo aiemmin mainitun Thomas Pikettyn Pääoma 2000-luvulla -kirjan kautta.

EI KASVUA ILMAN ALIJÄÄMIÄ JA VELKAA

Käytännössä valtiot tekevät useimmiten alijäämää. Rahapoliittisesti itsenäiset valtiot voivat rahoittaa alijäämäänsä esimerkiksi lainaamalla omasta keskuspankistaan. Rahapoliittisesti epäitsenäiset valtiot, kuten nykyiset euromaat, joutuvat lainaamaan alijäämän markkinoilta. Tällöin markkinoiden luottamus valtioihin on vähäisempää, mikä heijastuu lainan korkoihin.

Alijäämä on luonnollinen ilmiö, kun talous kasvaa. Alijäämäiset budjetit voivat olla hyvin perusteltuja, jos niillä ylläpidetään nykyisen tai tulevan kasvun edellytyksiä. Tällöin alijäämä lisää taloudellista aktiivisuutta ja siten myös yksityisen sektorin tuotteiden kysyntää ja kasvua. Alijäämällä valtiot voivat huoleh-

tia siitä, että talouden kasvua pidetään yllä. Valtion velkaantuminen on näin huomattavan erilainen asia kuin kotitalouden velkaantuminen.

Toisinaan eritoten oikeistolaisessa puheessa toisinaan esitetään, että valtiontaloudessa ”on tienattava ensin että voisi kuluttaa”. Valtiontalous ei toimi näin: kulutus tapahtuu aina ennalta ja perustuu oletukseen tulevista verotuloista. Velkaantuminen on pikemmin tulevaisuuden kuorman kasvattamista kuin tulevaisuuden kuormasta syömistä, silloin kun se mahdollistaa tulevaisuusorientoitunutta yhteiskuntapolitiikkaa. Valtionvelka ei ole ”lapsillemme jäävää velkaa”, mutta huono yhteiskuntapolitiikka voi kyllä olla tuhoisaa nykyisten lasten elämänehdoille.

Valtionvelkaa ei pidä siksi ajatella ongelmana, vaikka usein tällaista mielikuvaa pyritäänkin aktiivisesti tuottamaan. Tämän mielikuvan tuotannon välineistä ehkä tunnetuin on valtionvelan määrän kasvua osoittava ”velkakello”. Valtionvelkaa on helppo kuvata holtittomasti kasvavana tai kuvata ”jokaisen suomalaisen osuutta valtionvelasta”, mutta harvemmin jää sanomatta esimerkiksi se, että valtiolla on saatavia siinä missä velkaakin.

Toki liiallinen velkaantumisaste on ongelma, olkoonkin että liiallisesta velkaantumisasteesta ei ole yksimielisyyttä. Periaatteessa rahapoliittisesti itsenäinen valtio on voi olla hyvinkin velkaantunut.⁸⁰ Euromaiden kaltaisten markkinoilta lainaavien valtioiden tilanne on epäselvempi, koska myös markkinoiden mieliala vaikuttaa asiaan. Yleisesti ottaen suomalaisessa keskustelussa velka on tahdottu nähdä suurempana uhkana kuin mitä se tosiasiaassa on.

On myös tärkeää erottaa yksityinen ja julkinen velka. Finanssimarkkinoiden vapauttamisen

jälkeen yksityinen velka on kasvanut maailmassa räjähdysmäisesti. Tällä tarkoitetaan yritysten ja kotitalouksien velkaa. Eritoten Yhdysvalloissa kotitalouksien velkamäärän kasvua selittää palkkatason hidas kehitys. Kun talous on haluttu pitää kasvussa nostamatta työntekijöiden palkkoja, velan saatavuutta on helpotettu. Lisäksi yritystoiminta on tullut huomattavasti velkavetoisemmaksi. Julkinen velka on taas kasvanut maltillisemmin kuin yksityinen. ”Valtioiden holtittomasta rahankäytöstä” puhuminen on tässä tilanteessa harhaanjohtavaa.⁸¹

Toisinaan esitetään, että valtion finanssipolitiikan tehtävänä on vain ”pitää yllä” markkinoiden toimintaedellytyksiä, eli mahdollistaa investointeja ja korjata markkinahäiriöitä. Tämä on täysin yhtä poliittinen ajatus talouspolitiikasta kuin mikä tahansa muukin: kaikki talouspolitiikka puuttuu siihen, miten taloudelliset suhteet järjestetään. Kyse on siitä, mitä talouspolitiikkaa pidetään (oletettujen) lopputulosten valossa toivottavimpana.

VEROUUDISTUKSET OVAT SUOSINEET RIKKAITA

Useat peräkkäiset hallitukset ovat 1990-luvun alusta lähtien laskeneet veroasteita ja vähentäneet verotuksen progressiota. Käytännössä verotuksen suuri linja Suomessa on 1990-luvulta asti ollut veroasteen laskeminen ja progression vähentäminen⁸². Progression vähentäminen näkyy pitkänä linjana erityisesti painopisteen siirtymänä pääoman ja työn verotuksesta kulutus- ja energiaverotukseen. Työ on progressiivisen verotuksen piirissä, kulutus ja energia eivät. Pääomatulojen progressio poistettiin 1990-luvun alkupuolella,

⁸¹ Patomäki 2012.

⁸² Julkunen 2001.

⁸⁰ Wray 1998.

ja tuloverotuksessa kunnallisverotus perustuu myös tasaveroon. Verotuksen painopiste on siirtynyt kulutusveroihin, jotka tuntuvat suhteellisesti enemmän köyhien taloudessa kuin rikkaiden.

Verotuksen painopisteen siirtämistä kulu- ja energiaverotukseen on toisinaan perusteltu sillä, että näin lisätään kulutusta ja sitä kautta kasvua ja työllisyyttä. Teesiä on pitänyt Suomessa esillä erityisesti Veronmaksajien keskusliitto. Sen tueksi on kuitenkin vähänlaisesti näyttöä. Verotuksen progressi- on vähenemisen ainoa selvä ja yksiselitteinen seuraus on tuloerojen kasvu. Tuloerojen kasvu johtuu monista muistakin tekijöistä, mutta verotuksen progressio on osoitus valtiovallan halusta tasata tuloeroja.

1990-luvun alun pääomaverouudistus oli tärkein yksittäinen verotuksen progressiota vähentänyt päätös. Sen seurauksena palkka- ja pääomatulojen verotus eriytettiin toisistaan ja pääomia ryhdyttiin verottamaan tasaveroprosentilla. Varakkaat omistajat maksavat pitkälti tästä syystä veroja jopa matalammalla kokonaisprosentilla kuin keskituloiset palkansaajat. Uudistus on myös lisännyt verokikkailun mahdollisuuksia. Monet hyvätuloiset ammattilaiset pyrkivät nostamaan palkkansa pikemmin pääomatuloina kuin varsinaisena palkkana, ja alentavat näin verotustaan.

Yksi keskeinen peruste pääomaverouudistukselle oli aiempaan veromalliin liittyneiden monien verovähennysten poistaminen ja sen kautta verotuksen neutraalisuuden lisääminen. Verotuksen neutraalisuudella pyritään siihen, että verotus- ja verosuunnittelunäkökohdat eivät keinotekoisesti ohjaisi esimerkiksi yritysten investointipäätöksiä. Käytännössä uudistus suosi kuitenkin mahdollisimman suuren osuuden tuloista ottamista pääomatuloina, mitä ei voi pitää kovin neutraalina.⁸³

Veroasteiden yleisempää laskemista on perusteltu myös kannustinvaikutuksilla. Teorian mukaan matalampi verotus motivoi ihmisiä työskentelemään enemmän, kun palkan lisäosasta jää enemmän tuloja käteen. Poliittinen oikeisto esittää myös toisinaan, että tätä kautta valtion verotulot jopa kasvavat pitkällä aikajänteellä.

Käytännössä työmotivaatio ei ole lainkaan näin suoraviivainen kysymys palkkatyö-yhteiskunnassa, jossa suurin osa ihmisistä nauttii varsin joustamatonta kuukausipalkkaa. Väitteen varsin uskottava vasta-argumentti kuuluu, että itse asiassa veroasteen nostaminen motivoi työskentelemään enemmän, kun ihmiset pyrkivät pitämään yllä elintasoa, johon ovat tottuneet. Tutkimukset eivät ole antaneet yksiselitteistä vastausta verotuksen kannustinvaikutuksesta suuntaan eikä toiseen.

Joka tapauksessa motivaatiotekijöiden vaikutus verotulojen kehitykseen näyttää pie- nehköltä. Uskottiin kumpaa teesiä tahansa, lähtökohtaisesti korkea veroaste merkitsee korkeita verotuloja ja matala veroaste matalia verotuloja. Korkea progressio on työkalu pienempiin tuloeroihin. Kysymys on poliittisesta valinnasta, joka liittyy ennen kaikkea siihen, minkä kokoista julkista sektoria palveluineen tahdotaan ylläpitää. Veroasteen laskeminen ei myöskään ole mikään pakollinen kehityskulku vaan poliittinen valinta, jonka hallitukset 1990-luvulta alkaen ovat halunneet tehdä.

KARKAAVAT VEROTULOT

Veroja on aina kierretty laittomasti tai vältetty laillisuuden varoja koetellen. 1980-luvulla kiihtynyt pääomamarkkinoiden kansallisen ja kansainvälisen sääntelyn purkaminen loi uusia mahdollisuuksia myös tähän toimintaan. 1990-luvun verouudistukset Suomessa

perustuivat osin naiiviin uskoon siitä, että veropako ja sen ruokkima tuloerojen kasvu olisivat toissijaisia ongelmia. Yhtä lailla naiivi ajatus oli, että kansainväliseen veropakoon ei voitaisi puuttua. Kuten usein, vahvasti tämä vaihtoehtottomuuden ilmapiiri pitkään niiden tahojen intressejä, joilla jo valmiiksi oli merkittäviä pääomia.

Kansainvälisen talouden sääntelyn purkamisen keskeinen ilmiö on ollut veroparatiisitalouden merkittävä kasvu. Maailmassa on noin 70 salaisuusvaltiota tai -aluetta, jotka tarjoavat yrityksille ja yksityishenkilöille tiukkaa yksityisyyden suojaa, usein yhdistettynä matalaan verotukseen ja puutteelliseen säätelyyn. Finanssimarkkinoiden lobbarit ovat ajaneet porsaanreikiä myös muiden maiden lainsäädäntöihin. Rikkaat ihmiset pystyvät välttämään tai rikollisesti kiertämään veroja näiden salaisuusvaltioiden avulla. Lisäksi suuryritykset pystyvät välttämään tai kiertämään veroja perustamalla tytäryhtiöitä veroparatiiseihin ja käymällä kauppaa näiden kanssa vääristeltyin hinnoin. Monet pankit, tilintarkastusyhtiöt ja lakiasiaintoimistot avustavat tässä toiminnassa.⁸⁴

Veropaon ongelmakenttään kuuluvat niin yritysten kansainvälisten verojärjestelyjen kautta välttämät verot kuin sijoitustoimintaan liittyvä veronkiertokin. OECD:n maltillisen arvion mukaan monikansallisten yritysten aggressiivinen verosuunnittelu aiheuttaa koko maailmassa valtioille yhteensä noin 100–240 miljardin Yhdysvaltain dollarin veromenetykset vuodessa. Arvio vastaa 4–10 prosenttia maailman koko yhteisöveropotista.⁸⁵ Finnwatch-järjestön kattavan tutkimuksen mukaan Suomen yhteisöverotuksen välttelyyn liittyvät verotappiot ovat vuosittain varovaisesti arvioiden noin 430–1 400 miljoonaa euroa eli 10–31 prosenttia suhteutettuna Suomen 4,5

miljardin yhteisöverotuottoon vuonna 2015.⁸⁶

Myös sijoitustoiminnan veronkierrosta koi-tuu merkittäviä veromenetyksiä Suomessa ja kansainvälisesti. Suomessa pelkästään rajoitetusti verovelvollisille maksettuihin osinkoihin liittyvät järjestelyt aiheuttavat vuosittain Suomen valtiolle 300–600 miljoonan euron veromenetykset.⁸⁷

Veroparatiisitalouden ongelmat johtuvat osin maailmantalouden valuviosta, joihin voidaan puuttua ja on finanssikriisin jälkeen jossain määrin puututtukin. Esimerkiksi kansainvälistä tiedonvaihtoa sijoituksista ja yritysten verojärjestelyistä on kehitetty, vaikkakin myös merkittäviä porsaanreikiä on vielä jäänyt. Tämän kehityksen jatkuminen vaatii vaikutusvaltaisten finanssimarkkinoiden lobbareiden ylittämistä. 2010-luvun edistysaskeleet tässä teemassa ovat tapahtuneet tietovuotojen (esimerkiksi Panaman paperit) ja vahvojen kansalaisliikkeiden ajamana. Jatkossa tässäkin teemassa tarvitaan enemmän resursseja virkamiehille sekä pankeista ja elinkeinoelämästä riippumattomille asiantuntijoille esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeessä, yliopistoissa ja kansalaisjärjestöissä.

MYÖS HALLINTOPOLITIikka VAIKUTTAA TALOUSPOLITIikan REUNAehtoihin

Ministereillä ja ministeriöillä on Suomessa suuri valta päättää itse hallinnonalojensa varojen käytöstä. Käytännössä kulutuksen rajoja määräävät kuitenkin valtiovarainministeriön valmistelemat kehysbudjetit. Budjettikehykset valmistellaan hallituksen ohjauksessa ja ne

⁸⁴ Shaxson 2016.

⁸⁵ OECD 2015.

⁸⁶ Finér ja Telkki 2016.

⁸⁷ Hirvonen, Lith ja Walden 2010.

hyväksytään eduskunnassa. Kehysbudjetointi on kasvattanut merkittävästi VM:n valtaa yli muiden ministeriöiden.

Ministeriöiden työvoimaa on vähennetty 2000-luvun aikana merkittävästi mekaaniisiin väenvähennystavoitteisiin perustuvilla säästöohjelmilla. Näiden tuloksena suomalaiset ministeriöt toimivat keskeisiin verrokkimaihin verrattuna huomattavan pienillä resursseilla, minkä on nähty vaarantavan laadukasta lainvalmistelua.⁸⁸ Tästä huolimatta myytti ylipaisuneista ministeriöistä elää poliittisessa keskustelussa vahvana.⁸⁹ Kehysbudjetoinnin lisäksi VM vastaa yleisestä hallinnon kehittämisestä, ja on siten ollut avainroolissa valtion roolia pienentäneiden liikelaitosuudistusten, tulosohjauksen, valtionyhtiöiden yhtiöittämisen ja monen muun uudistuksen taustalla.

Ministeriöiden, virastojen ja kuntien hallinnon taloudellistuminen on leimannut viime vuosikymmenten kehitystä laajemminkin Suomessa ja muualla maailmassa. Uudet hallinnon opit – tulosohjaus, tulosprismat, liikelaitokset, konsernirakenteet – on haettu yksityiseltä sektorilta. Ajatuksena on ollut, että yksityinen sektori tekee samat asiat tehokkaammin ja halvemmin kuin julkinen valta. Käytännössä valtionhallinnon säästöohjelmat ovat johtaneet muun muassa konsulttiteemojen merkittävään kasvuun, ja toimintojen ulkoistamisesta syntyneisiin epäterveisiin riippuvuussuhteisiin.

Julkinen sektori on perinteisesti hoitanut tehtäviä alueilla, joissa syntyy helposti luonnollisia monopoleja. Klassinen esimerkki tästä on, että ei ole järkevää pitää yllä useita kilpailuvia vesijohto- tai tieverkostoja. Sama pätee yhtä lailla kuntien lääkäriasemiin. Välimallin ratkaisu on pitää yllä vain yhtä rakennetta (vaikkapa vesijohtoja tai terveyskeskusraken-

nusta), mutta kilpailuttaa palvelun tuottaja säännöllisin väliajoin. Käytännössä markkinat toimivat harvoin tehokkaasti ilman ohjausta. Isot yritykset pyrkivät ostamaan pienemmät kilpailijansa pois markkinoilta, ja hintojen salaiseen sopimiseen yritysten kesken perustuvia kartelleja paljastuu usein. Yksityistämisten taustalla onkin usein ideologinen usko yksityisen sektorin tehokkuuteen. Uskolle on vähän perusteita: oleellista on se, miten toiminta järjestetään.

Talous ja sitä koskeva tieto on yleensä yksityistä, ja päätöksenteko perustuu omistamiseen. Myös tällä on merkitystä hallintoa kehittäessä: yksityistettyihin toimintoihin vaikuttaminen rajoittuu usein ostopäätösten tekemiseen tai tekemättä jättämiseen. Kansalaiset voivat vaatia julkista tietoa Suomen melko hyvän julkisuuslain perusteella, kun taas yritysten kanssa tehdyt sopimukset ovat yleensä liikesalaisuuksia.

FINANSSIPOLITIIKALLA OHJATAAN TALOUTTA

Finanssipolitiikalla on erityinen merkitys myös laajemmin talouden ohjaamisessa. Usein finanssipolitiikkaa jäsennetään syklien tasojatjana. Sykleillä tarkoitetaan nousukausien ja taantumien vuorottelua. Keynesiläisen talouspolitiikan perusidea on, että valtio pyrkii tasaamaan syklien huippuja. Taantumassa valtio kuluttaa enemmän ja velkaantuu reilustikin. Tilapäistä kulutusta voidaan hoitaa esimerkiksi sijoittamalla suuria infrastruktuurihankkeita taantuma-aikaan. Näin työvoiman kysyntää saadaan pidettyä yllä ja talouteen tulee uutta kysyntää, mikä innostaa myös yksityisiä toimijoita investoimaan. Nousukauden aikaan valtio taas kuluttaa vähemmän, mikä taas estää talouden ylikuumenemisen. Tällaisen talouspolitiikan seurauksena kokonaiskysyntä pysyy suurin piirtein tasaisena.

⁸⁸ Kuusela ja Ylönen 2013.

⁸⁹ Euroopan komissio 2018.

Yllä kuvattua ideaa kutsutaan toisinaan *vas-tasykliseksi* talouspolitiikaksi, koska valtio kuluttaa syklin vastaisesti: paljon matala-suhdanteessa ja vähän korkeasuhdanteessa. Tämän vastakohta on *myötäsyklinen* talouspolitiikka. Myötäsyklinen talouspolitiikka kärjistää sykliä huippuja entisestään. Osa poliittisesta oikeistosta kannattaa myötäsyklistä talouspolitiikkaa, koska he vastustavat periaatteellisista syistä valtion velkaantumista jopa tilapäisesti. Jos lähdetään siitä, että valtio kuluttaa aina sen verran, mitä saa verotuloina kerättyä, päädytään väistämättä harjoittamaan myötäsyklistä talouspolitiikkaa. Tämän seurauksia ovat tarpeettoman rajut lamat ja talouden tarpeeton ylikuumeneminen nousukaudella.

Keynesiläistä talouspolitiikkaa voi – ja pitäisi – kuitenkin tulkita sykliä tasoittamista laajemmin. Taloudella ei ole luonnollista kasvutasa, josta syklit vain tilapäisesti poikkeavat, vaan finanssipolitiikka ohjaa taloutta kaikissa olosuhteissa. Olennaista onkin selvyys yhteiskuntapoliittisista tavoitteista, joita finanssipolitiikalla tavoitellaan: finanssipolitiikka on oikein ymmärrettynä vain väline. Valtio tavoittelee politiikkapäämääräänsä finanssipolitiikalla, sykliä tullessa ja mennessä, toki toimintaansa sykleihin sopeuttaen.

Hyvinvointivaltion kultakaudella keskeinen finanssipolitiikalla tavoiteltava tila oli täystyöllisyys. Pitämällä huolta riittävästä investointiasteesta, voidaan pitää myös täystyöllisyyttä yllä. Täystyöllisyys myös tarkoittaa sitä, että osa työvoimasta ei joudu matala-

suhdanteen tullen odottelemaan työttömänä parempaa suhdannetta, työkykynsä mahdollisesti kärsiessä samalla. Tämä olisikin paitsi sosiaalisesti vastuutonta, myös taloudellisten voimavarojen tuhlaamista - tosin tätä tuhlaamista harjoitetaan tänä päivänä jatkuvasti.

Aikojen muuttuessa myös yhteiskuntapoliittiset tavoitteet päivittyvät. Yhä useammin ymmärretään, että taloudellista päätöksentekoa ei voi erottaa esimerkiksi sen sukupuolivaikutuksista: vaikkapa kuntasektorin leikkaukset eivät ole vain leikkauksia, vaan nimenomaan leikkauksia naisvaltaisilta aloilta, siinä missä vaikkapa infrastruktuurihankkeilla elvyttäminen on panostamista miesvaltaisille aloille⁹⁰. Järkevä ja oikeudenmukainen talouspolitiikka ei esitä neutraalia, vaan tunnustaa talouspolitiikan vaikutukset erilaisiin ihmisryhmiin ja pyrkii aktiivisesti korjaamaan vääristymiä.

Päivittämisen tarve näkyy siinäkin, että hälyttäväksi käyvän ympäristön tilan sivuuttaminen olisi edesvastuutonta. Täystyöllisyys on edelleen hyvä tavoite, mutta nykyaikaisen yhteiskuntapoliitiikan tavoitteena tulee olla myös talouden ekologinen rakennemuutos. Valtion on kulutuksensa ja investointipäästönsä kautta varmistettava siirtymä vähähiiliseen kiertotalouteen. Valtion rooli siis säilyy, vaikka tavoitteet osittain päivittyvät: yksityisen sektorin toimilla tällaiset suuret muutokset eivät tapahdu. Valtion ei tule olla markkina-ajattelun hengessä ”neutraali” vaan nimenomaan halutun yhteiskuntapoliitiikan toteuttaja.

OPINNOLLISET KYSYMYKSET

Pohdi yksin tai ryhmässä seuraavia kysymyksiä edelliseen lukuun liittyen. Kysymysten avulla voit kerrata lukemaasi ja käydä keskustelua ryhmässä.

Luku 6 Finanssipolitiikka

1. Miten nykyiset tuloerot on tuotettu verotusta koskevilla poliittisilla päätöksillä?
2. Miten verotuksen ja työmotivaation yhteyttä on selitetty?
3. Vaikuttaako työn verotus sinun työmotivaatioosi tai onko esimerkiksi kunnallisvero vaikuttanut valintaasi asuinpaikkakunnan suhteen?
4. Miten julkisten palvelujen rationalisointeja ja yksityistämisiä on viime vuosina perusteltu?
5. Miten julkisten palvelujen yksityistäminen vaikuttaa päätösten ja innovaatioiden avoimuuteen?

Talous on aina eri intressiryhmien kompromissi, vaikka tähän liittyviä vastakkainaseteluita pyritäänkin toisinaan hämärtämään puhumalla vaikkapa kustannuskilpailukyvyttä, verokilpailusta tai valtionvelasta. Talous ei itsessään vaadi mitään, vaan vaatimuksia esittävät eri yhteiskunnalliset ryhmät. Niiden edustajilla on omat, usein osin poliittiset syynsä kannattaa tiettyjä käsityksiä talouden toiminnasta.

Eriarvoistava politiikka jyrää, jos sen annetaan jyrätä. Mitä useampi kansalainen ottaa selvää talouden käsitteistä ja rakenteista, sitä moniäänisempää ja demokraattisempaa on myös taloudesta käytävä keskustelu. Tietoisuus taloudellisista valinnoista ja taloudellisista syy-seuraussuhteista synnyttää kriittistä osaamista, joka auttaa haastamaan valtarakenteita. Viime aikojen kansalaiskeskustelussa on näkynytkin kriittistä ajattelua suhteessa vaikkapa valtionvelalla pelotteluun tai työmarkkinajoustojen välttämättömyyteen.

Usein talouskeskustelussa esiintyvät käsitykset ovat niin intuition vastaisia, että tärkeintä on uskaltaa lähteä haastamaan niitä.

On esimerkiksi varsin selvää, että ihmisten ”kannustaminen” ei tapahdu tuloeroja kasvattamalla tai alistavalla sosiaalipolitiikalla. Erilaisten ”aktiivimallien” vaikutus on usein pikemminkin lamaannuttava. Lisäksi vaikkapa työssäjaksaminen ja ympäristön tila eivät ole vain mitättömiä sivuvaikutuksia, vaan taloutta ja talouspolitiikkaa täytyisi voida arvioida niiden todellisten vaikutusten kautta.

Toinen vastaava esimerkki liittyy velkapelkoon julkisella sektorilla ja sen puutteeseen yksityisen sektorin yrityksistä puhuttaessa. Yksityisellä sektorilla vahvasti velkavivutettua kasvua ihaillaan dynaamisena ja eteenpäin suuntautuvana liiketoimintana. Julkisella sektorilla turvaudutaan jopa nollakorkojen oloissa mieluummin tuottavan omaisuuden myyntiin tai pitkällä aikavälillä kalliiksi tuleviin ulkoistuksiin kuin tärkeiden tulevaisuusinvestointien tekemiseen velkarahalla.

TALOUSPOLITIikka EI SYNNY TYHJIOSSÄ

Monia kysymyksiä voidaan tutkia paitsi talouspolitiikkana, myös esimerkiksi työllisyys- tai ympäristöpolitiikan näkökulmista. Näkökulman ja kehyksen valinta on usein itsessään poliittinen kysymys. Talouskasvu ei itsessään riitä perusteluksi millekään, ellei osoiteta sen aiheuttavan enemmän hyötyä kuin haittaa. Vaikkapa julkisen palvelun yksityistäminen tai tehostava ulkoistaminen voi kasvattaa lyhyellä tähtäyksellä taloutta, mutta lisätä samalla pahoinvointia ja osoittautua pitkällä aikavälillä kalliiksi. Talouspolitiikka on suhteutettava muuhun yhteiskunnalliseen kehitykseen.

Joskus paras haaste epätoivotulle politiikalle on sanoa, että kyse ei ole taloudesta. Talous on käytännössä aina puhetta tavaramuotoisista asioista eli laajasti ymmärrettynä *tuotteista* (sisältäen myös palvelut). Tällöin monet yhteiselämän, moraalien, oppimisen ja laajemman hyvinvoinnin näkökulmat jäävät sivuun. Ihmisten kanssakäyminen olisi karmeaa, jos se perustuisi vain tuotteiden vaihtamiseen. On myös huomattava, että taloudellinen toiminta on vain yksi yhteiskunnallisen toiminnan kenttä, eikä sitä olisi ilman muita toimintoja. Jos yksi ihminen tienaa palkkaa ja toinen hoitaa lapsia kotona, ei voida sanoa, että vain ensimmäisen toiminta on arvokasta.

Tyypillinen esimerkki taloudesta näkökulmana on lasten päivähoito. Kyse on talouspolitiikasta sikäli, että päivähoidolla on työvoiman tarjontaan liittyviä tavoitteita: saada lisää työvoimaa työelämään ja tehostaa kansantalouden työnjakoa. Päivähoito on eräänlainen palvelu eli julkisen sektorin tarjoama tuote. Tästä huolimatta on itseisarvoisen tärkeää ajatella päivähoitoa kasvatuksen ja lasten hyvinvoinnin näkökulmasta työmarkkinoiden ja tuotteiden sijaan. Jos päivähoito järjestet-

täisiin enemmän markkinoiden kautta, talous kasvaisi markkinoilla vaihdettavien palveluiden lisääntyessä ja joku voisi katsoa, että suunta on hyvä. Todellisuudessa seuraukset olisivat onnettomia.

Päivähoito on vain yksi esimerkki, joka muistuttaa siitä, että usein on parempi jos asioita ei ajatella ensisijaisesti taloutena tai taloudellisen menestyksen kriteereillä. Koulutusta voidaan ajatella itseisarvoisena sivistyksenä tai työmarkkinoiden tarpeiden palvelemisena. Vesialueen suojelua voidaan ajatella luontokokemuksen tai kalastuselinkeinon näkökulmasta. Maahanmuuttoa kriisimaista voidaan ajatella inhimillisen velvollisuuden tai työmarkkinoiden näkökulmasta. Taloudellinen näkökulma tuottaa taloudelliselle näkökulmalle ominaisia johtopäätöksiä.

Myös suurinta osaa arkisista toiminnoista on mielekästä jäsentää muuten kuin taloutena. Omien lasten kasvattaminen, puolison kanssa toimiminen, naapuriapu tai ystävyys-suhteet ovat itsestään selvästi jotain muuta kuin ”taloutta”. Taloudellinen ajattelutapa muuttuu kuitenkin jatkuvasti hallitsevammaksi. Edellä esimerkeistä tämä näkyy selvimmin koulutuksessa. On entistä enemmän paineita suunnitella koulutusta työmarkkinoiden tarpeiden mukaan, yleisen sivistysnäkökulman jäädessä sivummalle.

TYÖKALUJA TULEVAISUUDEN TEKEMISEEN

Talouden ja talouspolitiikan kysymysten ymmärtäminen auttaa suhtautumaan kriittisesti talouspuheen leviämiseen sekä hallitsevan talouspolitiikan muotoihin. Oppiminen luo itsessään poliittista voimaa. Kuitenkin tänä päivänä talouskysymykset ovat erityisen kiin-

nostavia myös ajankohtaisista, päivänpoliittisista syistä. Tulevaisuuden talousjärjestelmää luodaan nyt.

Politiikka etenee tyypillisesti harppauksittain: yhteiskunnallinen todellisuus kohtaa taitoskohtia, jossa itsestäänselvyydet määritellään uudestaan. Historiasta tällaisia taitoskohtia tunnetaan esimerkiksi ”hullujen vuosien” 1848 ja 1968 nimillä. Elämme nyt tällaisessa taitoskohdassa. Uusliberalistinen ja finanssoitunut kapitalismi on kriisiytynyt kerta toisensa jälkeen, ja ajan henkeen kuuluu etsiä uusia suuntia. Taitoskohdista ei kuitenkaan synny automaattisesti parempaa tulevaisuutta. Elämmekin ratkaisevia aikoja sen suhteen, onko tulevaisuuden talous tasa-arvoinen ja ekologisesti kestävä, vai valuu kohti maailmaa yhteistyökyvyttömän, eriarvoisuuksia ylläpitävän ja ekologista kriisiä pahentavan nationalismin suuntaan. Reitit parempaan tulevaisuuteen edellyttävät esimerkiksi rahoitusmarkkinoiden suhteellisen koon pienentämistä ja varallisuuden reipasta verottamista, mitä vaikutusvaltaiset intressiryhmät varmasti vastustavat.

Historian murroskohdat synnyttävät säröjä vallan keskuksiin. Säröt luovat mahdollisuuksia hyödyntää yllättävienkin tahojen argumentteja lyhyen aikavälin päivänpoliittisten kiistojen ratkaisussa. Esimerkiksi IMF on tehnyt 1980-luvulla hartiavoimin työtä minimivaltion ihanteiden levittämiseksi. Viime aikoina rahasto on puhunut eriarvoisuuden ongelmista ja varovasti myös pääomaliikkeiden rajoittamisen puolesta. Rahaston poliittiset ohjelmat voivat puhua eri kieltä, mutta äänenpainojen muuttuminen ei ole merkityksellistä. Vuonna 2019 arvovaltainen talouslehti Financial Times julkaisi erikoisnumeron ”kapitalismin uudelleenkäynnistämisen” tarpeesta. Yhä useammat nimenomaan talo-

utta seuraavat ihmiset ymmärtävät, että nykyisenkaltainen varallisuuden kasautuminen on tuhon tie.

Todelliset muutokset kuitenkin syntyvät vain poliittisten kamppailujen kautta. Poliittisten taitekohtien lopputulos riippuu siitä, miten aktiivisesti eri poliittista maailmankatsomusta edustavat ihmiset osallistuvat yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Juuri nyt kannattaa olla kiinnostunut talouspolitiikasta. Samalla toki joudumme ihmiskuntana pohtimaan suhdettamme taloudelliseen kasvuun. Kasvua voidaan jatkaa, mutta sen erilaiset oheishaitat kasvavat jatkuvasti. Kasvun haitat eivät ole vain saasteita, vaan lisääntyntä kilpailua, stressiä ja sosiaalista pahoinvointia. Toisaalta on hyväksyttävä, että tulojen tasaisempi jakaminen todennäköisesti kasvattaa taloutta. Näiden välillä on löydettävä jonkinlainen kompromissi. Lopulta talouspolitiikassa ei ole kyse yhtään sen vähemmästä kuin hyvästä elämästä.

Vaikka monet talouden kysymyksistä voivat tuntua suurilta, merkittäviä valintoja tehdään politiikan arjessa jatkuvasti. Uutta, tasa-arvoisempaa talouspolitiikkaa voidaan edistää monilla tasoilla, kuten kunnissa, valtakunnanpolitiikassa, Euroopan unionissa ja myös aivan ruohonjuuritasolla. Sosiaalipolitiikkaan, eli ihmisiin, terveydenhuoltoon ja koulutukseen panostaminen kannattaa, pitkällä aikavälillä myös taloudellisesti. Hyvinvointiin satsaamista ei kannata jarruttaa velkapelottelun takia: jos velalla luodaan tulevan hyvinvoinnin edellytyksiä, on velan kasvattaminen hyvinkin järkevää.

Ennen kaikkea talous on demokraattinen kysymys. Se on liian tärkeää jätettäväksi vain ”virallisten” asiantuntijoiden keskusteluihin ja päätettäväksi.

OPINNOLLISET KYSYMYKSET

Pohdi yksin tai ryhmässä seuraavia kysymyksiä edelliseen lukuun liittyen. Kysymysten avulla voit kerrata lukemaasi ja käydä keskustelua ryhmässä.

Luku 7 Lopuksi

1. Talous esitetään helposti neutraalina järjestelmänä, jonka lainalaisuuksiin on vain sopeuduttava. Millaisilla argumenteilla politisoisit taloutta ja osoittaisit, että taloutta ohjataan talouspolitiikalla? Hyödynnä koko kirjan antamia ajatuksia.
2. Miten julkisten palvelujen yksityistäminen on vaikuttanut sinun käyttämiesi palvelujen laatuun tai hintaan?
3. Mitä mieltä olet talouskasvusta talouspolitiikan tavoitteena? Onko vasemmistolainen talouskasvu parempaa kuin oikeistolainen?
4. Elämme talouden murroskautta. Millaisia tulevaisuudenkuvia sinä näet?
5. Millaisiin talouspoliittisiin asioihin sinä haluat vaikuttaa?

Lähteet

- Adolph, Christopher (2013) *Bankers, Bureaucrats, and Central Bank Politics. The Myth of Neutrality*. Cambridge: Cambridge University press.
- Al Jazeera (2019). "Risky banks: US regulators ease trading rules for big banks", 21.8.2019. <https://www.aljazeera.com/ajimpact/risky-banks-regulators-ease-trading-rules-big-banks-190820192650764.html> (luettu 20.9.2019).
- Anguelov, Nick (2015). *Lowering the Marginal Corporate Tax Rate: Why The Debate?* <http://publicpolicycenter.org/wp/wp-content/uploads/2016/07/PPC-Working-Paper-No.-2-LOWERING-THE-MARGINAL-CORPORATE-TAX-RATE-WHY-THE-DEBATE.pdf> (luettu 20.9.2019)
- Auvinen, Tero (2010) *On money*. Rovaniemi: University of Lapland press.
- Bhagwati, Jagdish (2004) *In defence of globalization*. New York: Oxford University Press USA.
- Blyth, Mark (2013) "Paradigms and Paradox: The Politics of Economic Ideas in Two Moments of Crisis". *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions* 26 (2), 197–215.
- Buckman, Greg (2004) *Globalization. Tame it or scrap it?* Lontoo: Zed books.
- Chaffin, Joshua (2011) "European parliament backs 'six pack' legislation". *Financial Times* 28.9.2011.
- Chang, Ha-Joon (2002) *Kicking Away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective*. Lontoo: Anthem Press.
- Chang, Ha-Joon (2003) *Globalisation, economic development and the role of the state*. Lontoo: Zed books.
- Chang, Ha-Joon ja Zach, Kiryl (2018) *Industrial Development in Asia*. WIDER Working Paper 2018/120. Helsinki: UNU-Wider.
- Collins, Chuck & Hoxie, Josh (2017) *Billionaire Bonanza 2017: The Forbes 400 and the rest of us*. Washington, DC: Institute for policy studies.

- Corporate Europe Observatory (2014). *The Firepower of the Financial Lobby*. <https://corporateeurope.org/en/financial-lobby/2014/04/fire-power-financial-lobby> (luettu 22.9.2019).
- Credit Suisse Research Institute (2018) *Global wealth report 2018*. <https://www.credit-suisse.com/about-us/en/reports-research/global-wealth-report.html> (luettu 22.9.2019).
- Demokraatti (2015) "TNS Gallup: Enemmistö voisi korottaa pääomatulojen verotusta", *Demokraatti* 24.11.2015.
- Duffie, Darrell (2019) *Financial Regulatory Reform After the Crisis: An Assessment*. https://www.gsb.stanford.edu/sites/gsb/files/publication-pdf/rp3440_financial_regulatory_reform_after_the_crisis.pdf (luettu 20.9.2019).
- Ellmers, Bodo; Molina, Nuria ja Visa Tuominen (2010) *Development Diverted: How the International Finance Corporation Fails to Reach the Poor*. Eurodad. <https://eurodad.org/files/pdf/4304-development-diverted-how-the-international-finance-corporation-fails-to-reach-the-poor.pdf> (luettu 22.10.2019).
- Elomäki, Anna (2019) "Governing Austerity: Governance Reforms as Facilitators of Gendered Austerity in Finland". *Australian Feminist Studies* 34 (100), 182–197.
- Elomäki, Anna ja Ylöstalo, Hanna (2016). *Lausunto valtioneuvoston selonteosta julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2017–2020*. <http://www.tasaarvovaje.fi/wp-content/uploads/2016/05/Tasa-arvovajelausuntojTS.pdf> (luettu 28.9.2019).
- Euromemorandum group (2010) *Euromemorandum 2010/2011*. Wien: Transform! Europe.
- Euroopan keskuspankki (2012) *Riippumattomuus*. <https://www.ecb.europa.eu/ecb/orga/independence/html/index.fi.html> (luettu 24.9.2019).
- Euroopan komissio (2018) *A comparative overview of public administration characteristics and performance in EU28*. Bryssel: Euroopan komissio.
- Finér, Lauri ja Henri Telkki (2016) *Jäävuorta mittaamassa Arvioita monikansallisten yritysten aggressiivisen verosuunnittelun laajuudesta Suomessa*. Helsinki: Finnwatch.
- Fontana, Giuseppe (2006) "The Federal Reserve and the European Central Bank: A Theoretical Comparison of Their Legislative Mandates". *Journal of Post Keynesian Economics* 28 (3), 433–450.
- Graeber, David (2011) *Debt: The first 5000 years*. New York: Melville house.
- Hardoon, Deborah (2017) *An economy for the 99%*. Oxford: Oxfam.

- Harvey, David (2008) *Uusliberalismin lyhyt historia*. Vastapaino: Tampere.
- Hirvonen, Markku, Pekka Lith ja Risto Walden (2010) *Suomen kansainvälistyvä harmaa talous*. Helsinki: Eduskunnan tarkastusvaliokunta.
- Holappa, Lauri (2008) "Herra Keynes ja kapitalistit". Teoksessa Bruun, Otto & Eskelinen, Teppo (toim) *Finanssikapitalismi – Jumala on kuollut*. Helsinki: Into kustannus.
- Hoppania, Hanna-Kaisa, Olli Karsio, Lena Näre, Antero Olakivi, Liina Sointu, Tiina Vaittinen, Minna Zechner (2016). *Hoivan arvoiset: Vaiva yhteiskunnan ytimessä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ihmisoikeuskeskus (2018). *EN: Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea julkaisi vuosiraporttinsa 2017*. <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/?x5822114=5999494> (luettu 19.9.2019).
- IMF (2017). *World Economic Outlook: Gaining Momentum*. Washington, DC: International Monetary Fund.
- IMF (2019). *World Economic Outlook: Growth Slowdown, Precarious Recovery*. Washington, DC: International Monetary Fund.
- Ingham, Geoffrey (2004) *The nature of money*. Cambridge: Polity press.
- Jackson, Tim (2009) *Prosperity without growth. The transition to a sustainable economy*. Lontoo: Routledge.
- JHL (2010). *Omat vai ulkoistetut palvelut?* Helsinki: Julkisten ja hyvinvointialojen liitto.
- Julkunen, Raija (2001) *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Kallis, Giorgos (2017) *Degrowth*. Lontoo: Agenda.
- Kajanoja, Jouko (2005) "Mitä on hyvinvointi?" *Kuntapuntari* 3/2005.
- Kantola, Anu (2006): *Markkinakuri ja managerivalta: Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä*. Helsinki: Loki-kirjat.
- Kantola, Anu ja Kuusela, Hanna (2019) *Huipputuloiset*. Helsinki: Vastapaino.
- Koskinen Sandberg, Paula (2016) *The Politics of Gender Pay Equity - Policy Mechanisms, Institutionalised Undervaluation and Non-Decision Making*. Publications of the Hanken School of Economics No. 305. Helsinki: Hanken.

Kozul-Wright, Richard (2006): "Globalization now and again". Teoksessa K.S.Jomo (ed) *Globalization under hegemony*. Oxford: Oxford University press.

Kuusela, Hanna ja Matti Ylönen (2013). *Konsulttidemokratia: Miten valtiosta tehdään tyhmä ja tehoton*. Helsinki: Gaudeamus.

Latouche, Serge (2010) *Jäähyväiset kasvulle*. Helsinki: Into kustannus.

Liski, Jarno (2018) "Seura laski: Seitsemällä suomalaisella varallisuutta yhtä paljon kuin 40 prosentilla vähävaraisimmista yhteensä". *Seura* 4.1.2018. <https://seura.fi/asiat/tutkivat/seura-laski-seitsemalla-suomalaisella-varallisuutta-yhta-paljon-kuin-40-prosentilla-vahavaraisimmista-yhteensa/> (luettu 20.9.2019).

Lo, Dic (2008) "China as a "model" of utilizing foreign capital for economic development. Perceptions, observations, and interpretation." Teoksessa Assmann, Heinz-Dieter, Chan, Thomas M.H. & Filseck, Karin Moser, (eds.), *Perceptions and Images of China*. Baden-Baden: Nomos.

Lordon, Frederic (2010) *Rahamyllyt kuriin*. Helsinki: Into kustannus.

Milanovic, Branco (2017). *Tuloerot globalisaation aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.

Milonakis ja Fine (2008). *From Political Economy to Economics: Method, the social and the historical in the evolution of economic theory*. Lontoo: Routledge.

Mitchell, William & Bill, Anthea (2004) *The real problem with inflation targeting*. Coffee working paper 04/2004. Coffee centre on full employment and equity. <https://pdfs.semanticscholar.org/81a5/e8779cfba63316a59efba43580327e63c2do.pdf> (luettu 22.10.2019).

Mortensen, Jørgen (2013). *Economic Policy Coordination in the Economic and Monetary Union From Maastricht via the SGP to the Fiscal Pact*. CEPS Working paper. <https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2013/08/WD381%20JM%20Economic%20Policy%20Coordination.pdf> (luettu 18.10.2019).

Neate, Rupert (2017) "World's richest 500 see their wealth increase by \$1tn this year". *The Guardian* 27.12.2017.

OECD (2015). *Measuring and Monitoring BEPS*. <https://www.oecd.org/tax/measuring-and-monitoring-beps-action-11-2015-final-report-9789264241343-en.htm> (luettu 24.9.2019).

OECD (2016). *Inclusive Entrepreneurship Policies, Country Assessment Notes: Greece*. <http://www.oecd.org/industry/smes/GREECE-country-note.pdf> (luettu 21.9.2019). Paris: OECD.

- Palladino, Lenore M. (2019). *Ending Shareholder Primacy in Corporate Governance*. Washington D.C.: Brookings Institute.
- Patomäki, Heikki (2007). *Uusliberalismi Suomessa: Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Helsinki: WSOY.
- Patomäki, Heikki (2012). *Eurokriisin anatomia*. Helsinki: Into kustannus.
- Piketty, Thomas (2016). *Pääoma 2000-luvulla*. Helsinki: Into kustannus.
- Rodrik, Dani (2004): *Industrial Policy for the Twenty-First Century*. UNIDO-konferenssiin kirjoitettu artikkeli. http://www.vedegylet.hu/fejkrit/szvggyujt/rodrik_industrial_policy.pdf (luettu 22.19.2019).
- Rushe, Dominic (2019). "Amazon made an \$11.2bn profit in 2018 but paid no federal tax". *The Guardian* 16.2.2019.
- Searle, John (2001) "Social ontology and the philosophy of society". Teoksessa Eerik Lagerspetz, Heikki Ikäheimo ja Jussi Kotkavirta (toim.) *On the nature of social and institutional reality*. Jyväskylä: SoPhi.
- Seppänen, Esko (2011) *Oma pääoma*. Helsinki: Into kustannus.
- Shaxson, Nicholas (2016). *Aarresaaret: Miehet jotka ryöstivät maailman*. Helsinki: Into kustannus.
- Skidelsky, Robert (2008) *Keynes. The return of the master*. Lontoo: Penguin books.
- Stalker, Peter (2009) *The no-nonsense guide to global finance*. Lontoo: New Internationalist.
- Stein, Howard (2008) *Beyond the World Bank Agenda: An Institutional Approach to Development*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Sutinen, Teija (2019) "Tässä ovat suomalaisten tärkeimpinä pitämät vaaliteemat: Kärkeen nousi niin perinteisiä kuin uusiakin – ja yksi, joka loistaa vaaliohjelmissa poissaolollaan". *Helsingin sanomat* 7.2.2019.
- Taylor, Alan M. (2012) *The Great Leveraging. Bank for International Settlements*. <https://www.bis.org/events/conf120621/taylor.pdf> (luettu 19.9.2019).
- Tuomala, Matti (2019) *Markkinat, valtio ja eriarvoisuus*. Vastapaino: Helsinki.
- UNCTAD (2007) *Rethinking Industrial Policy*. Discussion papers no. 183, UNCTAD: Geneve.

Varoufakis, Yanis (2011) *The global minotaur. Europe and the Future of the Global Economy*. Lontoo: Zed books.

Varoufakis, Yanis, Stuart Holland ja James K. Galbraith (2013). *A Modest Proposal for Resolving the Eurozone Crisis, Version 4.0*. <https://varoufakis.files.wordpress.com/2013/07/a-modest-proposal-for-resolving-the-eurozone-crisis-version-4-0-final1.pdf> (luettu 20.9.2019).

Victor, Peter (2008) *Managing without growth: slower by design, not disaster*. Cheltenham: Edward Elgar.

Wilkison, Richard & Pickett, Kate (2009) *The spirit level. Why more equal societies almost always do better*. Lontoo: Allen Lane.

Wilkinson, Rowden (2014) *What's Wrong with the WTO and how to Fix It*. Cambridge: Polity Press.

Wolff, Richard & Resnick, Stephen (1987) *Economics. Marxian versus neoclassical*. Baltimore: Johns Hopkins University press.

Wray, L. Randall (1998) *Understanding modern money. The key to full employment and price stability*. Cheltenham: Edward Elgar.

Ylönen, Matti (2012) *Mahti kukkarossa. Johdatus Maailmanpankkiin ja IMF:ään*. Helsinki: Into kustannus.

Ylönen, Matti ja Purje, Henri (2013). *Ei tietoja, ei tuloja? Outotec, Attendo ja vastuullinen veronmaksu*. Helsinki: Finnwatch.

Ylönen, Matti ja Remes, Mikko (2015). *Velkatohtorit: Kuinka Eurooppa unohti historian ja oppi rakastamaan talouskuria*. Helsinki: Into kustannus.

LUKEMISTO

Ahokas, Jussi & Holappa, Lauri (2014) *Rahatalous haltuun. Irti kurjistavasta talouspolitiikasta*. Helsinki: Like kustannus.

Blyth, Mark (2017). *Talouskuri: Vaarallisen opin historia*. Tampere: Vastapaino.

Eskelinen, Teppo ja Ville-Pekka Sorsa (2011). *Hyvä talous*. Helsinki: Like kustannus.

Eskelinen, Teppo; Harjunen, Hannele; Hirvonen, Helena & Jokinen, Eeva (toim.) (2017) *Tehostamistalous*. Jyväskylä: Sophi.

Harakka, Timo (2009). *Luoton loppu: Rahavallan raunioilta kohti uutta kapitalismia*. Helsinki: WSOY.

- Hoppania, Hanna-Kaisa, Olli Karsio, Lena Näre, Antero Olakivi, Liina Sointu, Tiina Vaittinen, Minna Zechner (2016). *Hoivan arvoiset: Vaiva yhteiskunnan ytimessä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Joutsenvirta, Maria; Hirvilammi, Tuuli; Ulvila, Marko & Wilen, Kristoffer (2015) *Talous kasvun jälkeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Järvensivu, Paavo (2016) *Rajattomasti rahaa niukkuudessa*. Helsinki: Like kustannus.
- Klein, Naomi (2015) *Tuhokapitalismin nousu*. Helsinki: Into kustannus.
- Lindholm, Christer (2019). Totuudenjälkeinen talouspolitiikka — Thatcherista Trumpiin. Tampere: Vastapaino.
- Lindholm, Christer (2016) *Viis taloudesta! 5 myyttiä, jotka romuttavat hyvinvoinnin*. Tampere: Vastapaino.
- Luhtakallio, Eeva & Heiskala, Risto (toim.) (2006) *Uusi jako: miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Löppönen, Paavo (2017). *Vapauden markkinat. Uusliberalismin kertomus*. Tampere: Vastapaino.
- Milanovic, Branco (2017). *Tuloerot globalisaation aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.
- Patomäki, Heikki (2015) *Suomen talouspolitiikan tulevaisuus*. Helsinki.
- Patomäki, Heikki (2012) *Eurokriisin anatomia. Mitä globalisaation jälkeen?* Helsinki: Into.
- Patomäki, Heikki (2007): *Uusliberalismi Suomessa: Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Helsinki: WSOY.
- Shaxson, Nick: *Aarresaaret: Miehet jotka ryöstivät maailman*. Helsinki: Into kustannus.
- Tuomala, Matti (2019). *Markkinat, valtio ja eriarvoisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Varoufakis, Gianis (2017). *Maailmantalouden Minotauros*. Tampere: Vastapaino.
- Quiqqin, John (2014). *Zombitalous*. Tampere: Vastapaino.
- Ylönen, Matti (2012). *Mahti kukkarossa: Johdatus maailmanpankkiin ja IMF:ään*. Helsinki: Into kustannus.
- Ylönen, Matti ja Remes, Mikko (2015). *Velkatohtorit: Kuinka Eurooppa unohti historian ja oppi rakastamaan talouskuria*. Helsinki: Into kustannus.

KSL-JULKAISUT

KSL-opintokeskus tuottaa opuksia ja opintoaineistoja pedagogiikasta, kulttuurista, yhteiskunnasta, työelämästä ja järjestötaidoista. Maksuttomat julkaisumme ovat tilattavissa ja ladattavissa ilmaiseksi osoitteessa ksl.fi/julkaisut.

VASEMMISTOFOORUMIN JULKAISUT

Ajatuspaja Vasemmistofoorumi julkaisee tutkimukseen perustuvia, ajankohtaisia puheenvuoroja ajankohtaisista aiheista: kirjoja, raportteja ja aloitteita. Kirjoja lukuun ottamatta kaikki julkaisemamme materiaali on maksutonta ja luettavissa verkkosivujemme kautta sähköisessä muodossa.

Tutustu kirjoihimme ja tilaa omasi verkko-
kaupastamme: <http://vasemmistofoorumi.fi/tuote-osasto/kirjat/>

Tutustu raportteihimme: <http://vasemmistofoorumi.fi/tuote-osasto/tutkimusraportit/>

Osasta raporttejamme on myös paperiversioita, joita voit kysyä esimerkiksi lukupiiri- tai koulutuskäyttöön lähettämällä sähköpostia osoitteeseen info@vasemmistofoorumi.fi.

Mitä ovat talouden lainalaisuudet? **Vasemmistolainen talouspolitiikka – Lyhyt oppimäärä** kyseenalaistaa ajatuksen taloudesta, jonka ehtoihin pitää vain sopeutua.

Vasemmistolainen talouspolitiikka - Lyhyt oppimäärä käy läpi talouspolitiikan eri osa-alueet ja osoittaa, että poliittisilla päätöksillä talous voidaan rakentaa sellaiseksi, että se hyödyttää monia, eikä vain harvoja.

Vasemmistolainen talouspolitiikka – Lyhyt oppimäärä kertoo elvyttävästä talouspolitiikasta, jossa valtio lisää kulutustaan silloin kun talous taantuu. Kakku kasvaa syömällä, kun talouden kehittämiseen panostetaan.

Dosentti Teppo Eskelinen ja tutkija Matti Ylönen ovat pitkän linjan kriittisiä taloustutkijoita ja aktiivisia muun muassa Poliittisen talouden tutkimuksen seurassa.